



ЖИВОТОПИС АРХИМАНДРИТА НИЋИФОРА ДУЧИЋА

“Блажени мртви који од сада умиру у Господу! Да, говори Дух, нека почину од грехова својих, а дјела њихова ће слиједили за њима”

(Откр. 14, 13)

Животопис архимандрита Нићифора Дучића је прилика да се сретнемо и упознамо са њиме, а онда ћемо познанство проширити читајући његове радове, у којима су дате његове мисли и тежње његовог делања. Разумевајући његово деловање у времену у коме се одвијао његов овоземаљски живот није нам уопште била намера да “дефинитивно протумачимо” његов живот јер је људски живот “велика мистерија, у свој својој разноликости и посебности, у свој својој беди и величанствености, у двосмисленостима и противречностима, у својој основној слободи...”¹. Његово стваралаштво - проистичало је из његовог живота у Цркви, из његове склоности ка вечности, из његове жеље да својим тумачењем људског живота учествује у историји спасења; умножавајући од Бога даровани му таланат.

¹ Недоумице историчара хришћанства, 69. о. Георгије Флоровски, Хришћанство и култура, Логос-Ортодос, Београд 1995.

“Крајњи циљ историјској истраживања није толико у томе да се изброје одређене објективне чињенице као што су имена, места, године, да се наведу неки подаци и томе слично (мада је све то неопходна уводна припрема) колико сусрет са живим бићима... Нема сумње да се најпре објективне чињенице морају брижљиво навести, проверити и потврдити, али све то није историчару крајњи циљ. Историја је управо, да још једном цитирамо Н. И. Мариа, “сусрет са другим”...”² (о. Георгије Флоровски)

Знаменити и славни монах и јеромонах манастира Дужи а архимандрит манастира Светога Петра на Цетињу, учени Нићифор Дучић, родио се 21. новембра 1832. године у маленом и кршовитом селу Лугу³ код Требиња (недалеко од манастира Тврдоша који је у то време и све до 1926. године био у рушевинама). Изданак је старе породице Дучића (од оца Јевта и матере Саре), која је пореклом од Гацка а из које су и славни кнезови и војсковође Владиславићи. Никола, како му беше крштено име,

² Недоумице историчара хришћанства, 58. о. Георгије Флоровски, Хришћанство и култура, Логос-Ортодос, Београд 1995.

³ “Република Дубровачка овласти своје поклицаре 1430. г. Бенедикта Мар. Гундулића код Сандаља и Михова Ристића код краља босанског, да раде да Требиње и Луг уступе Дубровнику. Навалице је република жељела да добије Луг. Да би лакше успјела, препоручи поклицару код краља босанског, који није знао какав је Луг; да му каже да мјесто не вриједи много и да су становници опаки (Словинац бр. 4, ст.59, 1879.г.). Луг је поред ријеке Требишњице питомо и лијепо мјесто; гдје расту маслине и друго јужно воће. Од Требиња је на сјеверо-запад 12, а од Дубровника 2 сата далеко. У Лугу је у српском гробљу (гдје је и старо римско) – сазидео лијепу црквицу, као задужбину, 1845. године Јефто Дучић (отац архимандрита Нићифора Дучића) а брат архимандрита Јевстатија Дучића, код које је и сахрањен у своју гробницу 1874.г. Матер су архимандритову Турци турили живу на ватру у Лугу почетком херцеговачке буне 1875. г...” (Словинац бр. 14/1881, Дубровник, 276-277, текст пише М.Б. Животописне црте. Архимандрит Нићифор Дучић).

имао је браћу Димитрија (+1870. године умро као младић, није се женио) и Васа (+1902. године; његов унук Војислав Дучић данас живи у Београду и он је последњи мушки потомак ових Дучића) и сестре Симану (удата у Главској за Кнежевића, ништа мањи јунак од брата Нићифора), Стану (удату за свештеника Одавића у Лугу) и Милицу (удату Паликућа, која је сахрањена на гробљу у Мостаћима; недалеко од њеног гроба је и гробни белег мајке Саре Дучић, која је по сведочанству самог Нићифора за време устанка 1875. године као старица од 85. година жива бачена на ломачу од стране Турака. Мајци Сари споменик је подигао син Нићифор. Отац Јевто сахрањен је у Лугу поред сеоске цркве коју је зидао. Родитељи су му дакле предали науку изнад свих наука: отац задужбинарство, а мајка мучеништво, коју се трудио да споји у себи са науком свога стрица Јевстатија игумана манастира Дужи!).

Сиромашни херцеговачки крш, дедовина Светога Саве, епархија на којој је неколико векова пре столовао Свети Василије Тврдошки и Острошки Чудотворац, његово малено село и дом његових честитих родитеља понудили су му највећу науку, даровали су га највећим, неузимљивим и незаменљивим богатством – веру у Бога, коју је мали Никола пригрлио и у срце сместио. Земаљског мира у његовој Херцеговини није било још много пре његовог рођења, али мали Никола у свом дому и у својој цркви осетио је и постао опчињен Христовом слободом. Историју његовог народа испричале су му гусле.

Николи омиле монашки живот те он, још као дечачић, оде код свога такође знаменитог стрица игумана Јевстатија Дучића у манастир Дужи; да се учи књизи тј. да се подвигом припрема за монашки живот. У Дужима се замонаши врло млад, са седамнаест година, на апостола Луку 1849. године и доби име Нићифор – те тако себе посвети на службу Богу и своме роду. Ово име Нићифор као да му је одредило будући живот, јер је ишавши из битке у битку, после сваке победе чезнуо за последњом победом Онога који победи свет, за Христовом победом. Не зна на коме је пољу био већи јунак, да ли на ратном са оружјем или на списатељском. Али на послетку

желео је да Христовом победом победи себе, да победи сва своја маштања, све своје слабости, незрелости и да расте у висину раста Христа – коме је сав живот свој служио и речју и делом.

ОСНОВНО БОГОСЛОВСКО ШКОЛОВАЊЕ

Пошто му је жеља била да се усавршава у богословским наукама, он доби благослов игумана и препоруку најпре да се школује у Дубровнику код проте Ђорђа Николајевића, будућег митрополита дабробосанског. Како и ову школу успешно заврши, он заједно са јеромонахом Серафимом Перовићем одлази даље у Београд на Богословију. Зато га игуман манастира Дужи Јевстатије, архимандрит Јоаникије Памучина и дубровачки прота Ђорђе Николајевић шаљу у Београд, опет са Серафимом Перовићем – такође душким калуђером и јеромонахом, будућим митрополитом Херцеговачким (1889-1903); са њима су и Саватије Делић, Петар Србић... Архимандрит Јоаникије препоручује их писмом Друштву српске словесности и тражи *“колико је могуће више научиће их у вашем Сјеменишту (Богословији) да би се што више изобразили, будући да су они амо (у Херцеговини) били најбошћени младићи; ња бошћо сврше науке, враћиће их амо за просветиу у своје Ошечество, Ви ћете зајо имати од овој народа велику блаодарност”*⁴.

”Код природне даровитости и јаке воље к науци морали су му успјеси свуда бити веома одлични, па су и били”⁵. У Богословији Нићифору и Серафиму признају раније школовање у Дужима и код проте Ђорђа Николајевића у Дубровнику, па ће у Београду боравити само две године – тако да су већ 1856. године завршили Богословију (Нићифор је школован као државни питомец).

⁴ Архимандрит Јоаникије Памучина из Мостара 1854. године Друштву српске словесности у Београду, писмо се налази у Архиву САНУ под ДСС 1855/ 9.

⁵ Словинац, бр. 14/ 1881, 276.

Вредно је напоменути да су Нићифор Дучић и Серафим Перовић први херцеговачки калуђери школовани ван манастира, у неком богословском заводу.

МИТРОПОЛИТ МИХАИЛО И НИЋИФОРОВА БОРБА ЗА ОЧУВАЊЕ АУТОРИТЕТА И СВЕТИЊЕ ЦРКВЕ СРПСКЕ

Пошто су завршили Богословију пут за Мостар водио је преко Аустрије – кроз Беч и Трст, па бродом до Дубровника а онда даље из Дубровника у Мостар, и то све због тадашње окупације Босне и Херцеговине. Није се смело сазнати да су две године били у Богословији у Београду. Овај пут биће врло значајан за даљи живот и рад Нићифора Дучића – јер су у Бечу боравили код Вука Караџића. Будући дирнут овим сусретом, одмах по доласку у свој манастир Дужи, писмом благодари Вуку на гостопримству (тако ће отпочети дугогодишња преписка). На Вуково тражење он шаље имена срезова округа требињског као и један рукописни Минеј на дар (Нажалост, овако поклоњане књиге Вуку Караџићу заувек су нестале из наших цркава и манастира многе наше старе књиге Србуље). Обавештава га да су у манастиру Дужи имали читав круг богослужбених књига – које је на дар послао из Русије благородни гроф Сава Владиславић, родом Херцеговац. Како су те књиге старе – а сваки дан се иде по три пута у цркву и по уставу црквеном се тачно завршавају сва правила – књиге су се подерале и у манастиру се и по више дана остаје без правила црквеног. Они нове књиге не могу купити и због дугова – гради се нова манастирска црква (продужује и проширује се) јер је ранија била малена. Пошто незнају начина како би набавили потребне књиге, а будући да Вук познаје добро руског проту Рајевског у Бечу, моли га да проти каже за ову њихову потребу у црквеним књигама и одјејанијима и тиме учини овој светој Цркви велику доброту а себи вечни спомен. Нићифор жали што нису, приликом свог боравка у Бечу, имали среће видети и упознати проту Рајевског - иако су имали жељу.

Преносећи Вуку поздраве игумана са свом братијом и од свога друга Серафима Нићифор тражи, ако би какве год нове књиге издавао, да га пренумерише а објављене књиге да му пошаље⁶.

Са набавком књига за манастир није ишло лако, па ће касније у писму Нићифор поново упитати Вука: Шта ће учинити благодарније од књига светој обитељи у Дужима и другим потребитим црквама? Онда му набраја да су најпотребнији – Осмогласници, Минеји за август и октобар, Ирмологион и Служебник; из постојећих књига се не може читати а и све друге књиге су подеране и оронуте. Само неке цркве имају Нови Завет и Служебник, који се преносе за службу у оне цркве које их немају. Напомиње да ће приложене књиге послати тамо где су најпотребније. Писмо завршава обавештењем да по сеоским црквама нема српских рукописних књига (има их само по манастирима – али им је неко рекао да их не дају па није могао да узме ни једну). Код свог зета, попа Одавића, нашао је две рукописне књиге за размену а једну прилаже манастирско началство његово – и он ће их послати. Напролеће би, ако Бог да, предузео пут по неким деловима Херцеговине и постараће се да сакупи коју Српску књигу⁷. Сва његова пошта и преписка са Вуком (у Архиви САН сачувано под бр. 8262). Укупно 6 писама, писана 1856-1860. године, иде преко Јове Лаиновића у Дубровнику. Истим путем ће касније приспети и књиге, 39 комада. У марту 1857. године примио је Вукову књигу “Примјери Српско-Словенскога језика” а у августу је Вуку, преко часнога Вуколе Поповића у Рисну, послао 5 рукописаних и печатаних књига⁸.

Тадашњи митрополит Херцеговачки Григорије (фанариот) обавештава митрополита Србије Петра (Јовановића), писмом од

⁶ Нићифор Вуку 21. септембра 1856. године у Архиву САН 8262/1.

⁷ Нићифор Вуку пише из манастира Дужи 15. јануара 1857. године у Архиви САН 8262/2.

⁸ Дучић из Манастира Дужи Вуку 7. септембра 1857. године у Архиву САН 8262/3.

6. априла 1857. године из Фоче, о доласку Нићифора и Серафима, који су му предали и његово писмо. Благодарно напомиње: *“Ми смо с њима одвећ задовољни, благодарећи Вама, колико на њојме шћо сће изобразили у духовној сѣруци два јеромонаха, њолико на Вашему ѡисму”*.

Посебан утисак на Нићифора у Богословији оставио је тадашњи јеромонах Михаило, предавач догматике и омилитике а ускоро епископ шабачки (1854-1859.г.), митрополит Србије (1859-1881. и 1889-1898. г.), велики и славни Јерарх Цркве Христове. Говорећи о митрополиту Михаилу, он ће касније закључити: *“Српска Црква ѡслије Свеѡѡа Саве није имала ѡросвећенијеѡа, достѡјнијеѡа, ни заслужнијеѡа архѡијасѡира”*...*“Ко није слушао њеѡва ѡредавања у Боѡсловији, не може ѡѡѡуно ѡѡјмиѡи дубину њеѡвоѡ доѡмаѡичкоѡа знања и висину њеѡва црквена беседниѡѡва”*... *“Ма какво би оно срце било, које би моѡло заборавиѡи вашу духовну добротѡу и узорностѡ и ону слаѡику доѡмаѡичну науку, коју сам и ја од вас, ако ће и за краѡико вријеме – као код Василија Великоѡ или Јована Злаѡѡѡѡѡѡ, слушао? Дубоко је и дубоко ѡа наука у моје младо срце усађена и корјен ухваѡила, ѡако да сваки дан све више и јаче најредује”*. Своју неизмерну христологику љубав према митрополиту Михаилу посведочио је и писмом из Београда (24. фебруара 1889. године), којим га обавештава да ће ускоро бити враћен на своју Митрополију – јер је правда победила. О овоме Нићифор сведочи у једном писму од 29. октобра 1891. године наводећи како се залагао да се две јерархије измире.

Борећи се за јединство Цркве у тешка и смутна времена одлази да, у име митрополита Теодосија Мраовића посети Хиландар, али и да се на гробу Светога Симеона моли за јединство Цркве. Одолео је и врло примамљивим понудама да он сам постане митрополит Србије; када је већ то, изгледа, било решено јер како смо рекли желео је да се Црква очува на сваки начин неповређена!

По благослову митрополита Григорија, Нићифор је са својим школским другом Серафимом основао у манастиру Дужи школу *“за ѡаке Манасѡирске сѡроѡѡа кова, за младеж из Требиња и околине”*. Тако ће отпочети његов рад на отварању школâ – који ће се наставити за време његовог боравка на Цетињу и Београду, где истичемо оснивање Богословије на Цетињу и рад на реформи Београдске Богословије. Просвета му беше омилела, али будући да је његов народ био неослобођен радио је и на припреми устанка против Турака. Највероватније је да он и Серафим напустили ову школу⁹ пошто су добили позив сарајевске црквене општине да тамо буду учитељи (постоји податак да је Нићифора 1857. године сарајевска општина предлагала за митрополита Сарајевског и да се он тамо захвалио, као што ће и касније тако чинити када је владичанство било у питању!). У Сарајево нису стигли јер их задржаше у Мостару да би у манастиру Житомислићу основали духовну школу (Нићифор је пре тога учествовао и у отварању школе за свештенике у манастиру Тавни). У Житомислићу је прва богословија у Херцеговини а сматра се да је она претеча и Рељевске богословије.

Двогодишња духовна школа, у манастиру Житомислићу на Неретви, отворена је 15. октобра 1858. године уз помоћ Србије и Русије. Из Србије су стизале књиге на дар а из Русије новац и све је то сам Нићифор Дучић успео да обезбеди приликом једне посете Русији. Серафим је био постављен за игумана манастира а Нићифор за управника школе. У Житомислићу су тада били јеромонах Прокопије Чокорило и архимандрит Јоаникије Памучина, вредни богословски писци чија дела тек требају да се проуче и да се изнесу из заборава, на светлост данашњег дана.

⁹ Школа у Манастиру Дужи наставила је да ради бар до 1866. године, пошто се имена њених ѡака налазе међу претплатницима “Српско - Далматинског Магазину”.

Читајући неке њихове радове – као и многих наших калуђера и епископа тога доба, рецимо Герасима Петрановића, примећујемо колико су то били људи: обдарени народном мудрошћу украшеном побожношћу, познаваоци историје и живот свога народа у своме времену. Нису презали ни бежали да се народу нађу као вође у најтежим и најсмутнијим временима; да не би народ оставши без свога вође а ухваћен у мреже лепота овога света отишао од своје Цркве и изгубио душу своју. Тако су ти људи, уз Божију помоћ, сачували српски народ од унијаћења или турчења.

ПОЧЕТАК КЊИЖЕВНОГА РАДА

На тражење Александра Гиљфердинга, иначе конзула велике руске Царевине у Сарајеву, Нићифор у Житомислићу пише свој први књижевни рад *Монографију Тврдоша (Трбиније) и Дужи*; коју је А. Гиљфердинг објавио у своме Зборнику (Петроград 1859. године). Нићифор ће наставити свој књижевни рад, па убрзо почиње да објављује у “Српско – Далматинском магазину” из Задра који је покренуо Божидар Петрановић (рођени брат епископа Бококоторског Герасима Петрановића) а уређивали прота Ђорђе Николајевић и архимандрит Герасим Петрановић. О “Магазину” ће 1870. године Нићифор у “Младој Србадији” записати: *“Смијем слободно рећи да је овај часопис, иослије Вуковијех књија, најмилији нашем народу барем у Далмацији, Дубровнику, Боци, Црној Гори, Херцеговини и Босни” а који је “иокрај Вуковијех књија ирокрчио иуи и оиворио народу вољу за чииање књија у иијем обласиима”*; он је *“у Херцеговини, да не рекнем: ирва, али, јамачно, најирисиуичнија срјска књија, коју са слаићу чииају и калуђери, и иоиови, и ирјовци, и занайлије, и ђаци” а “до 1848. иодине, изузимајући Вукове књије и овај “Магазин”, ријетко се моила видјети срјска књија у Херцеговини! – Мени су, ио срећном удесу, најирије доише до руку: Вукове народне ијесме, Качићеве и Срјско – Далмаиински Магазин”*.



Нићифор Дучић

Аутор непознат (око 1865. године), вл. Милош Гавриловић, Београд
[САНУ-Ф 206]

Нићифор се добро сећа да су му људи говорили у оно време када је прве школе учио: *“Тако ти среће, ђаче, набави ми ишаку једну књигу из Србије или из Русије, нека ми се нађе у кући за ђецу, а даћу ти за њу колико сам рекнеш”*. *“И заиста – сведочи нам Дучић – свака кућа у Херцеговини, у којој ма ко зна читавици, има или Вукову макар једну књигу или Српско – далмаћински маџазин”*¹⁰.

ПРВИ У ЗБОРУ И У БОЈУ – ВОЈВОДА У ХЕРЦЕГОВАЧКОМ УСТАНКУ

Будући да га је нарав постојано вукла к војничком животу а потврдиће то и његово учешће у будућим ратовима за народно ослобођење (1861. у Херцеговини, 1862. у Црној Гори и 1876-1878. године у Србији), Нићифор се већ 1860. године враћа у Дужи, манастир свога пострига – где ће заједно са Војводом Луком Вукаловићем *“радити на припреми једног великог народног покрета против Турака”*. Благодарни народни песник је опевао његово јунаштво, да би оставио другима на спомен.

“Дучић је био први и у збору и у боју”, а “убојно му је оружје увек светило, као и оружје књижевно” – сведочиће о њему савременици. Готово да није било свештеника или калуђера у српској Херцеговини који није активно учествовао у устанку, држећи се најсветлијих примера чојства и јунаштва.

И ми га видимо као *“часног и честитог Светосавског Херцеговца, борца за свестрану слободу и душе и тела, и ума и срца свога поробљеног народа, који се тек почео ослобађати а како видимо и до данас још остао неослобођен. Нићифор Дучић је волео и изучавао, проучавао и поучавао свој Српски род а изучавао је и волео и Русију и Европу, без комплекса инфериорности ни супериорности, једноставно српски и православно просто...”*; као сакупљача *“драгоценог културног и духовног наслеђа из Свето-*

¹⁰ Књижевни радови, књига прва, стр. 194-196.

савске Херцеговине и осталих Српских Земаља, које је Нићифор Дучић сабирао и записивао у предасима између борбе и молитве, на брдовитом Балкану, у једној земљи сељака, али чојака и јунака, духовно-моралних дивова, упркос ономе што поједине евроулизице данас пишу и кевћу о Србима и српском карактеру и памети. Нека их, нека одрађују свој задати, добро плаћени посао. А ми ћемо радити свој посао - саборно, народно и Божије дело” завапивши: *Боже дај – бољих људи од нас, и бољих дана од наших”*¹¹.

Због бриткога пера запало га је писање молби и меморандума представницима великих сила и чланака по новинама, па се трудио да живо представи несносно стање хришћана под турском влашћу.

Кад време устанку дође одлази у Бањане и ту се састане са Луком Вукаловићем, Баћевићем и осталим главарима. У Требињској нахији устанак букну почетком октобра 1861.г. па се убрзо рашири од Јадранскога мора до Таре и дуж аустријске границе до Клека и Габеле. За устанак пре његовог почетка сазнао је и кнез у Београду и кнез на Цетињу. После два боја с Турцима у Површи, близу Дужи, Вукаловић се врати на Зупце а Дучић оста са устаницима на позицијама близу Требиња. *“У њега је био познати Ерцеговац Мићо Љубибратић, такође млад и одушевљен, и у Дубровнику образован човјек, који је Дучићу био десна рука, и кога је овај остављао на мјесто себе у војсци, кад год би одлазио на поглаварски састанак у Зупцима и у Бањанима”*¹².

Нићифору би, најпре поверена команда над једним делом устаника, који су од турских напада бранили манастир Дужи, у коме су одржавани важни састанци устаничких старешина.

¹¹ Епископ Атанасије (Јевтић), Предговор уз другу књигу преиздатих радова архимандрита Нићифора Дучића, Друштво за очување баштине, Гацко 2003, 3.

¹² Словинац бр. 14, 277.

Турци су на херцеговачком ратишту имали 30 батаљона редовне војске, под командом својих најчувенијих војсковођа Омер и Дервиш паше. Уплашени и притиснути устанком позваше 1861.г. устаничке главаре на договор; обећавајући народу још нека права поред већ објављених од Порте. Европска дипломатија се такође бојала ширења устанка, па је пожурила да посредује између Порте и устаника, саставивши међународну комисију у Мостару. Комисија је позвала устаничке главаре да пошаљу у Мостар једног или два посланика–ради обавештења и преговора. Главари одабраше архимандрита Нићифора Дучића. Он формулиса питања и права која траже од Порте, уз јемство великих сила. Наравно, ништа се на крају не одлучи. Омер-паша одбијањем Дучићевих предлога имао је намеру да међу главарима устаничким, а онда и међу устаницима посеје семе раздора – настојећи да добије Дучића најласкавијим обећањима. Иако преговори добро пођоше, јер је европска комисија била наклоњена Херцеговцима – нарочито руски комесар Безобразов, не заврши се устанак. У устанак се умеша Црна Гора, те се преговори прекину а ратовање продужи. Омер и Дервиш-паша покренуше тада сву редовну војску на устанике у три правца: на Бањане, Пиву и манастир Дужи. Књаз Никола посла испод руке, оружаних чета у помоћ.

И настадоше још крвавији бојеви, сагореше многа села, заплака се још јаче многа нејач. Турци настојаше да, ово тајно учешће Црне Горе, не пређе у опши рат–па удвојаваше напоре да што пре савладају устанике – али им се устаници јуначки одупираху. Војвода Лука Вукаловић на Зупцима, војвода Јован Баћевић у Бањанима, војвода Жарко Лешевић у Пиви и Нићифор Дучић код Требиња издржаше најжешће бојеве, а онда у марту 1862.г. Црна Гора објави рат Порти...

Устанак у Херцеговини заврши се неуспехом. Нићифор Дучић одлазећи из Херцеговине тешка срца гледао је како у даљини остављена села прождире пламен, како се рајина нејач коље и у ропство одводи. Није ни слутио да је то била последња година коју је провео у Херцеговини, јер никад касније неће моћи да дође

у родну Херцеговину. Ипак, живе везе са Херцеговином никада до краја живота неће прекинути.

ЈУНАК И У БОЈЕВИМА ПО ЦРНОЈ ГОРИ

Године 1862. Турска објави рат Црној Гори, па Нићифор као командант херцеговачки прелази у Црну Гору и храбро се бори уз војводу Петра С. Вукотића, најпре по Дужи, Бањанима и око Никшића; кад турска војска под командом мушира Дервиш-паше, после дугих и крвавих бојева, продре из Никшића у Бјелопавлиће на Петров дан 1862. године и сједини се с турском војском са арбанашке стране под командом мушира Абзи паше борио се раме уз раме с црногорским јунацима, до краја. Кнез Никола га је одликовао медаљом за храброст, веру и слободу, па медаљом за јунаштво, граховском медаљом. Ове медаље нису биле једина одличја која је добио. Још док је био у Херцеговини 1861.г. руски Цар Александар обдарио га је златним напрсним крстом а касније док је био у Црној Гори – 1865. године крстом Свете Ане III реда и тако ће га касније многи одликовати, уважавати, почаствовати.

Заврши се ратовање и овде, али пошто једино он и Лука Вукаловић не добише амнестију, остаде у Црној Гори. Изгледа да је лепо примљен на Цетињу код књаза Николе Петровића (књаз Црне Горе од 1860. године) и свију главара, јер се одвојио од јединица Луке Вукаловића (који оде у Русију и чије кости тамо и данас почивају) а имао је и неке несугласице са књазом Николом.

ПРОСВЕТНИ РАД У ЦРНОЈ ГОРИ – ОТВАРАЊЕ ОСНОВНИХ ШКОЛА БОГОСЛОВИЈЕ И УПРАВА МИТРОПОЛИЈОМ

Црном Гором завлада мир и отпоче опоравак од дугога рата, па га књаз Никола најпре наименује за управника Државне штампарије а онда за управитеља свих основних школа. Отворио их је десет: по две у Катунској, Ријечкој, Црмничкој нахији и Бјелопавлићима, по једну у Љешанској нахији и Васојевићима



Нишифор Дучић

L. Angerer, Wien (око 1866. године), вл. Милош Гавриловић, Београд
[САНУ-Ф 206/2]

(управитељ основних школа остао је до одласка из Црне Горе). Његовим залагањем и уз помоћ јеромонаха Илариона Рогановића (1863. године) отворена је Цетињска Богословија (најстарија средња школа у Црној Гори), која ће радити само годину дана (обновљена тек после 6 година) и у којој ће он бити управитељ и професор. Митрополијом црногорско-приморском управљао је до избора Илариона Рогановића за Митрополита 1863. године, када је награђен архимандритским крстом (Имали смо прилике да добротом некадашњег директора Историјског Музеја Србије Андреја Вујновића у Београду ових дана видимо и целивамо овај његов архимандритски крст - дар кнеза Николе Петровића, који се сачувао до данашњих дана).

ПОЧЕТАК РАДА НА СРПСКОЈ ДИПЛОМАТИЈИ

Пошто је у Нишифора имао велико поверење, књаз Никола му је поверавао и важне дипломатске мисије. Августа 1866. ишао је у Крагујевац, код књаза Михаила Обреновића, па код руског посланика Штакељберга, у Беч. Мисију је извршио на задовољство оба владоца, који су његовим посредством потписали уговор за заједничку ратну акцију и уједињење српскога народа. Овај уговор је најсветлији акт српске историје тога времена. Дучића је помогао да се запуштене везе Србије и Црне Горе успешно обнове.

Као подсећање на успех мисије и заслуге за српски национални интерес, кнез Никола га је одликовао крстом Даниловим II реда а кнез Михаило му најпре поклања златни сат са угравираним својим именом и скупоцени крст са круном и натписом: "Гос. Арх. Дучићу за услуге српству и Нама књ. ср. М.М. Об. III године 1866". О уважавању Дучића и на двору српскога кнеза Михаила, пише у својим писмама Илија Гарашанин, која су управо самоме Архимандриту упућена. Све време свога боравка на Цетињу архимандрит Нишифор Дучић постојано помаже слогу између Црне Горе и Србије у корист ослобођења и уједињења српскога народа, наглашавајући потребу ослањања на Русију. Али,

нажалост, у ове односе српско-српске увукоше се сплетке, па Архимандрит даде оставку и остави Цетиње, отишавши 1867. године у Италију ради опоравка свога здравља, па онда из Италије у Трст и Далмацију.

Прихватио се пре свога одласка из Црне Горе да на Скупштини Уједињене омладине српске (у Новом Саду 15. августа 1867. године) представља Црну Гору и Херцеговину а тада је одушевљено и бираним речима благословио 400 изасланика, из свих крајева Српства. Маја 1867. године заувек је напустио Црну Гору а на поласку га је кнез Никола одликовао Даниловим крстом за независност III реда. Књаз Никола који је полако постајао самостални владар, јер се беше упокојио његов отац, више није желео архимандрита Нићифора поред себе. Дучић га је изгледа знао посавјетовати у свакој ситуацији, па свиђало се то овоме или не. Архимандрит је после свега био увређен и повређен а то се могло приметити и у његовим писмима али и књигама, када се радило о кнезу Николи – праштао му је, као хришћанин, јер је гледао у Николи владара једне српске државе – која такође тражи да буде у јединственом српству.

Исте 1867. године узео је учешће на етнографској изложби у Москви, за које му је Природословно друштво при Московском Универзитету послало велику медаљу са дипломом.

У ратовима које је прошао његово здравље било је нарушено, па ће од 1867. године често боловати. Из Новог Сада одлази на лечење у Авано (Италија), да би на јесен стигао у Дубровник. У Дубровнику није могао остати, јер турске власти траже од Аустрије; да се он као бунтовник са почетка шездесетих година удаљи из близине Херцеговине, јер можда већ припрема нови устанак.

Из Дубровника прелази у Трст и ту му 1868. године долази вест: да га министар председник Илија Гарашанин позива по налогу кнеза Михаила у Србију (убиство кнеза Михаила које се убрзо одиграло дубоко ће потрести архимандрита Нићифора).

ОДЛАЗАК У СРБИЈУ, ПОНУДА ЕПИСКОПСТВА НА КОЈЕ СЕ НИКАД НИЈЕ ЛАКОМИО И ЊЕГОВ ПРОСВЕТНИ И ОСТАЛИ РАД НА КОРИСТ СРПСТВА

Исте године а по доласку у Србију, понуђено му је епископство – да буде епископ у Шапцу (то ће се повити још пет пута 1877-1890). Нићифор о томе сведочи: “Никад се нијесам лакомио ни на чија одличја; а кад су ми давана, нијесам их се одрицао, особито владоцима, осим владичанства 6 пута и 4 пута пуковништва Краљу Милану последије српско-турскога рата 1876. год. да останем у српској војсци; те бих одавно био ђенерал да сам пристао да будем “расодер”. Што сам одрекао и једно и друго не кајем се. Мени је довољно и архимандритство. Највеће ми је задовољство било кад сам могао да учиним какву корист својему народу и својој православној српској цркви”¹³.

Архимандрит Иларион Руварац сматра да је могао бити изабран за митрополита Србије на место прогнаног митрополита Михаила. Године 1889. је пристао да администрира жичком епархијом, до избора епископа, па се повукао после избора Саве Дечанца. За време његовог администрирања жичком епархијом (на Видовдан 1889. године у Крушевцу) извршен је, општенонародним учешћем, петстогодишњи помен косовским јунацима и положен темељац споменику. После 5 дана, у Жичи је најсвечаније миропомазан краљ Александар I Обреновић.

У Београду ће наставити са радом и на свом личном образовању – завршио словенску филологију код Ђуре Даничића на Великој Школи. Због његовог просветног рада и искуства постаје (1868-1876. године) председник Одбора за школе и учитеље у српским областима, који нису у границама тадашње кнежевине Србије. Од 1881. године постаће редовни члан Главнога просветнога савета а 1884-1886. године и његов потпредседник (тè 1886. године изгубио

¹³ Дучић архимандриту Илариону Руварцу из Београда 8. новембра 1896. године, писмо у Архиви САН 5685.

је државну службу). Једно време ће бити председник одбора за подизање цркава у византијском стилу.

Намесништво у име кнеза Милан му је 1869. године поверило да путује са митрополитом Михаилом у Русију у посету код руског цара Александра II, његовог наследника Александра III и код царице Марије. Присутствовали су и прослави 50. годишњице Кијевске духовне академије и седници Словенског друштва на којој је, између осталих, беседио Александар Гиљфердинг.

У своје време, поверава му се мисија посредника у заоштреној расправи око црквено – школских реформи између патријарха Самуила (Маширевића) и вођа опозиције др Светозара Милетића и др Јована Суботића, па он путује у Карловце и Нови Сад. И касније ће по нарочитим задацима, путовати и то по свим српским областима од Бојане до Струме а онда и по свим великим државама Европе и њиховим престоницама.

Српско учено друштво изабрало га је 6. фебруара 1869. г. за редовног члана – Одсек исторички и државнички; секретар Одсека историчког и државничког (1874-1875) и (1885-1888) потпредседник СУД (1887-1888) и председник СУД-а од 1889. године до спајања СУД-а са Српском краљевском академијом 1892. године (до кога је дошло његовом заслугом).

НЕУСТРАШИВИ ВОЈСКОВОЂА У СРПСКО-ТУРСКОМ РАТУ

Нићифорово ратовање није се завршило 1862. године у Црној Гори. Дође и време да се савез Србије и Црне Горе, у коме је он посредовао 1866. године, покаже на делу. Године 1876. Србија и Црна Гора заједно ратују за ослобођење српског народа, изван граница тадашњих држава Србије и Црне Горе. Нићифор ни сада себе не штеди, па је у најкрвавијим окршајима показао храброст као мало ко. Први српско-турски рат отпочео је 20. јуна 1876. године. Кнез Милан поставља га за команданта Добровољачког кора Ибарске војске, па он узима на себе своје раније војводско одело и поново се прославља из битке у битку, бивајући више пута у највећој опасности.

Нићифор је, по позиву генерала Фрање Заха, у зору 10. јула дошао са Увца на Јавор са својим добровољачким кором од три батаљона (Дучићев добровољачки кор Ибарске војске бројао је три батаљона пешадије са 4 редовна и добровољачка официра и батерију – са четири брдска мерзера и 50 тобџија).

Пре него што је заузео одређени му положај на левом крилу, он је са заступником начелника Штаба генералом Јованом Мишковићем – о чему генерал Мишковић сведочи – обишао цео положај Јаворске војске, да би се оријентисао и подешавао према томе свој рад. Видело се и овде да је обазрив и мудар војсковођа, који свој задатак разуме и хоће да га савесно врши и изврши баш као да је изучавао војну тактику; бистро схватање и богато војно искуство били су му од велике помоћи. Нићифор није својим добровољцима само говорио већ је храбро давао пример.

У првим бојевима (од 25. јуна до 7. јула) освојио је турске шанце и два редута, око Нове Вароши (почетни правац дејстава била је Нова Варош). Ево како иду бојеви: 25. јуна, код села Раснице, на Растоцима и на брду Ботуру – заузео турски редут на брду Вранешима; 6. јуна напао на Нову Варош и освојио редут на брду Тикви али се морао повући пред појачаном турском силом ка Радојни и заузео напуштене турске шанчеве на Црном Врху, Каменици и Рутошима више Кратова, као и брдо Китоњу, где је била тадашња србијанска и босанско-херцеговачка граница – овде је направљен привремени мост од дрвета; 29. јуна заузео је Бању и почео дизати у околини Нове Вароши народ на устанак; 6. јула војевао на Радојни с Мустајпашом па се вратио преко Увца – ту су Турци имали преко стотину погинулих војника; 8. јула кренуо са добровољцима генерала Ф. Заха на Јавор, где се најпре разместио на Кадијиној стени, да би 11. јула био премештен више Васиљевића; 12. јула у општем боју Добровољачки кор је освојио Васиљевића кулу и порушио је, па се на томе положају утврдио; 18. јула по налогу команданта Ибарске војске, променио је положај и са својим Добровољачким кором заузео положај Лису, на крају левог крила јаворског положаја; 22. јула ратовао Мравипољу пред Сјеницом; 24. јула ратовао на Лиси, Боровцу и Сухом

рту с Дервиш-пашом – када је рањен под њим коњ а он је отео турског коња на коме је наставио бој, нашавши при том у зобници о ункашу српску одсечену главу – после боја чачанска бригада И класе и Добровољачки кор повукли су се ка Братљеву; 26. јула, када су Мехмед Али-паша и Дервиш-паша ударили са свом снагом на Јавор, Дучић је бранећи с добровољцима позицију на на Боастину и Доловима, рањен у леву ногу од распрснуте гранате а коњ под њиме у лева плећа. Овим рањавањем за њега је завршен први српско-турски рат, пошто је послат у болницу у Ивањици на лечење.

У другом српско-турском рату 1877-1878. године Дучић је такође командовао истом јединицом и на истом терену као и на почетку првог српско-турског рата. Његовим добровољачким и устаничким четама било је тадашње турско земљиште поседнуто и у време примирја – 19. јануара 1878. године. Линија његове војске била је: од Кокина брода на Амзиће, Вилова, Поповиће, Акмачиће, Д. Шиповик, Ваганац, па на ћуприју “Жвале” уз Увац. Сем малих чаркања на овој страни у другом рату није било озбиљних борби јер се рат решавао код нишке војске.

Наравно да за овакво јунаштво у српско-турским ратовима нису изостала одликовања кнеза Милана: сребрна и златна медаља за храброст и Таковски командирски крст на прсима. Нићифор је ово своје војевање у српско-турским ратовима описао у раду “Борба Добровољачкој кора Ибарске војске и устаничких (устаничких; ова реч тада је означавала устанике и нема везе са злоупотребом ове речи за време другог светског рата) чети Јаворској кора 1876, 77 и 78. год. – грађа за историју српског рата за ослобођење и независност”¹⁴.

Године 1877. говорило се да ће архимандрит Нићифор, због руске интервенције, преузети вођство устанка у Босни – али до тога није дошло.

¹⁴ Види Гласник СУД, II одељење књига XIII, Београд 1881. године, 1-366 а касније прештампано у књизи 6. Књижевних радова.

О војевању архимандрита Нићифора Дучића заиста највише има права да говори генерал Јован Мишковић и као његов ратни друг и као војсковођа (такође човек од пера и академик, председник Српске краљевске академије 1900-1903. године), зато овде и наводимо његове речи ¹⁵:

“То је њоследњи духовник-борац, каквих је било више у њрвом и друћом српском устјанку њрошлоја века; али својим делима он оживљава њихову усјомену, јер у мнојоме њредсјавља модерноја њроћу Мајћију Ненадовића.

И један и дрући њокојник вршили су истје народне, државне и јавне њослове: служили су службу Боју, сасјављали законе, њисали књњје, саборисали, имали њолийћичке мисије и командовали војском. Истјина, код ове двојице њокојника тје су улоје биле вршене у разним размерама: Дучић је више школа учио и више књњја најписао, а Ненадовић је више војевао и већом војском командовао; али су обојица њрави њредсјавници својеја времена.

Обадвојица су били велики родољуби, њихов рад има истјоријске вредностји, и заслужује и њомена и њризнања...Беше њраво задовољсјиво видетји тјада храброја Дучића на коњу, у бојајћом херцејовачком оделу, с њокама на њрудима а с кривом сабљом о бедрима како јури у вајћру и соколи своје војнике. Како ја Бој беше обдарио кршним њорасјћом и њрикладним ликом, у ономе бојајћом оделу њредсјављаше тјада њравоја Косовској јунака. Личним њожрћивовањем, ња и с њушком у руци, Дучић је усјео да мноје наше рањенике сјасе од њројастји, и да се у тјоме моменћу у неколико усјори тјурско најредовање. Доцније, на Доловима, њомојао је

¹⁵ Из беседе председника Српске краљевске академије генерала Јована Мишковића, на свечаном помену просветном добротвору покојном Нићифору Дучићу архимандриту и академику 22. априла 1901. године у Београду. Штампала Српска краљевска академија у Београду 1901, види стране 1-5.



Нишифор Дучић

A. Sorgato, Venezia (око 1874. године), вл. Милош Гавриловић, Београд
[САНУ-Ф 206/5]



Нишифор Дучић

Sebastianutti, Trieste (око 1868. године), вл. АСБ, ПО LXV-97
[САНУ-Ф 206/3]

својом сарадњом да се једна наша њољска бајтерија сјасе, да је Турци не заробе. Али њу буде од расјрснуће њурске јранайе заједно с коњем на земљу оборен и у леву ноју јако конјузован. Парчад од јранайе изломиле су њада на њему револвер, дурбин и њишњољ у кубурама, ње од ове ране и њојреса Дучић буде несјособљен за даљу борбу и оде на лечење у Ивањичку болницу...”

Потресан је догађај који се збио са његовим портретом који је 1875. године насликао Стева Тодоровић. Портрет је власништво породице Дучић, која га је поклонила Српској академији наука. Аустријски војник, припадник окупационих снага које су 1915.г. ушле у Београд и направиле пустош, упао је у стан породице Дучић. Поглед му је пао на портрет који је висио на зиду. Иритирао га је српски калуђер, који држи на крилу сабљу – па је исукао свој мач и њиме пробио слику. Он није знао да је само четрдесет година пре првог светског рата аустријска штампа похвално писала о овом храбром архимандриту, објавивши на својим страницама и његов портрет (*Illustrierte Geschichte des Orientalischen Krieges von 1876-1878., für das Volk bearbeitet von Moritz B. Zimmermann, Njien. Reft. Leipzig 1878*). На 272. страни се помиње наш архимандрит Нићифор. Није знао ни да се књиге архимандрита Нићифора Дучића налазе у Бечу; у Националној библиотеци и Библиотеци за славистику.

ПОНОВО У МИРУ – НОВЕ ДРЖАВНИЧКЕ И ПРОСВЕТНЕ ДУЖНОСТИ

После ратова понуђена му је да буде епископ у Нишу – што је, уз благодарност, одбио.

У Народној Скупштини кнежевине Србије био је посланик (1877-1880). Са свештеницима Марком Петровићем и Јаковом Павловићем (који се касније замонашио, добио име Инокентије и био митрополит Србије, после упокојења митрополита Михаила 1898. године до 1905. године) учествовао је у раду Народне Скупштине, отворене 4. новембра 1878. године. Као народни посланик

тражио слободу штампе – с тим да буду неприкосновени: Владар, његов дом, Црква, брак, својина, породична част и основи друштва и државе. Када је сазвана прва Народна Скупштина у ослобођеном Нишу 1879. године уврштен је међу шест кандидата (по тадањем уставу) за избор председника. Скупштина му је била поверила трећи кључ од државне зграде, у којој је чуван прибор за израду државних обавезница новчане вредности. Пошто је штампан одређени број обавезница, вратио је кључ Народној Скупштини 1881. године. Оставку на посланство дао је у ванредној скупштини у Крагујевцу 1880. године, јер се није слагао у свему са железничком конвенцијом.

Кнез Милан поставља га својим указом од 10. октобра 1880. године “за библиотекарa и чувара Народног музеја”, којим је постављењем и одликовањем имао постати и члан Главног Просветног савета. Архимандрит Нићифор ће бити последњи који је обављао заједно обе ове дужности, мада накратко – јер је већ 17. априла 1881. године за првог чувара Народног музеја постављен Михаило Валтровић. Дужност библиотекарa Народне библиотеке архимандрит Дучић обавља до 1885. године.

БОРБА ЗА СРПСКУ СВЕТИЊУ ХИЛАНДАРСКУ

У Манастиру Хиландару 1882. године боравио је само осам дана, прегледао Манастирску библиотеку и написао “*Монографију Хиландара*” (прештампано у Књижевни радови књига 4, стр. 1-148, где је исписао *Карејски њишник Свејој Саве, Живојој Исцараца Исаије* и друге старе српске и словенске текстове). На гробу Светог Симеона Мироточивог (како сам каже 8. септембра 1882. године) написао је ову топлу **МОЛИТВУ**:

“О велики Немањо, узоре српскијех владалаца! О свети оче Симеоне, свјетило Српске Цркве и српској калуђерској! Зашишћениче Српској народа! Смилуј се, њојледај с небеских висина на једноја њињеја њвојеја Српскоја народа, који данас њобожно клечи њред њвојим освећеним јробом, након њолико

вијекова, и смерно ње моли: Блајослови Срјски измучени народ, којега си нејда ујединио, узвисио и ѡрославио, да се ојетѡ ѡрикујѡ у једну Срјску краљевину и ѡрослави исјиноом, ѡправдом, величином, науком и ѡросвјетјом! Блајослови Срјској краља да иде ѡвојим сјојоама и ѡвојих славних ѡјојомака: краља Милујина и цара Душана. Укријетѡ ѡа на ѡјоме ѡују до краја! Зашѡјѡјѡ Срјску Цркву, коју је уредио и у Православљу ујврдѡ ѡвој син, Светѡј Сава! О Светѡј Симеоне и Светѡј Саво! Божјѡ ујодници, Срјској народа засјујѡници! Сачувајѡ Срјску Цркву цијелу, нејорочну и светју онако као шѡјо сјѡе је кроз вијекове чували, чували и онда кад ѡјојово вас (=сав) Срјски народ бјѡше дојоа ѡѡешкојо ројсјѡва с неслојѡ, себичносјѡ и безумља! Нека Срјска Црква и сада буде ѡјѡх ѡрѡсјѡнишѡјѡ Срјском ѡађѡничком народу; нека буде душевна ујјѡха добријѡм хришћанима и хришћанкама; нека ојѡјѡне срјска народна Светѡјѡња и најдрајоценијѡ аманетѡ, и нека буде у ѡјој Божја и ваша светѡја воља вазда и у вијек!” (Књѡживѡни радовѡ, књѡга 4, стр. 5-6). Влада краља Милана слала га је васељѡнском патријарху Јоакиму у Цариград 1882. године за свето миро и поводом хиландарског питања – и ову мисију је на задовољство извршио. Када се знају прилике у којима је и под којима је он посетио манастир Хиландар, написавши једну од првих монографија манастира Хиландара и подсетивши Српство на ову своју светињу, може да се схвати колико је његова посета имала значаја за Хиландар. Манастир Хиландар дуго је био у великим дуговима, у њему је било стално трвење међу братијом, који су углавном српскога и бугарскога народа а треба напоменути да су и бугарски монаси држали управу манастирску, мада се нису опирали да им новац стиже из Београда; сматрајући Хиландар стожером и центром бугарашатва у који су доводили своје националне раднике. Изгледа да је ова монографија Нићифорова утицала на краља Александра Обреновића да плати дугове манастирске.

Године 1884. г. изабран је за редовног члана Српскога археолошког друштва, па ће у периоду 1884-1886. године у

“Старинару Српског архелашког друштва” објављивати своје текстове.

У СРПСКО-БУГАРСКОМ РАТУ НА РАСПОЛАГАЊУ СРБИЈИ

Будући до краја одан Србији и Обреновићима, иако слабога здравља, сматрао је да му је дужност да се 1885. године а за време српско-бугарскога рата стави на располагање – не као никакав командант већ као обичан војник. О томе сведочи његово писмо тадашњем министру војном¹⁶:

“Госјодине Министре, чим су настјујѡиле у Краљевинѡ Србији садање ванредне озбиљне ѡрилике услед нових Исјојочно-румелијских дојађаја, ѡе је наш узвишѡни Госјодар ѡзвоа своју храбру војску ѡод Засјѡаву, за одбрану живојѡних инјѡјѡреса Краљевине Србије и уојѡшѡјѡ Срјсјѡва, ја сам вајѡрено зажелио (и ако сам Законом изузетѡ, јер ми је ѡреко 50 јојина, и ако сам на ѡрви ѡозив команде одмах дао новаца за 2 коња ѡјојовска), да будем лично учесник ѡјој великој и ѡајѡриојској дјѡла.

Одмах сам у ѡочетју ѡјоја ради доходио два ѡујѡа у Министјарсјѡво војно, да вам се сјѡавим на расјоложење, ѡа ми оба ѡујѡа рекоше да не ѡриматѡе никоја до шефова одјељења. Зашѡјѡјѡ ми се ѡјојорша кајѡар од којеја сјѡрадам, ѡе нијѡсам мојао да већ о ѡјоме мислим.

Почем ми је сада здравље ѡрилично ојорављѡно, и ѡочем још сјоје узроци, с којих је Срјска војска кренујѡа на јраницу; ѡјо сматјрам за најсвѡетјѡју своју срјску и ѡајѡриојску дужносјѡ, да и ја од своје сјѡјѡне ѡријојојѡнем, колико јој моју, за бољѡ и кориснијѡ усјѡјѡх у овом великом ѡредузењу, које је судбоносно за срјске живојѡне инјѡјѡресе, ѡе Вам се, Госјодине Министре, ѡонизно сјѡављѡм на расјоложење и најучѡивѡје молим, да ме уврсјѡшѡје у ред срјских бораца.

¹⁶ види Свечани помен просветном добротвору покојном Нићифору Дучићу архимандриту и академику 22. априла 1901. године у Београду, Београд 1901, 37-38.

Не изражим, Господине Министре, никакве команде ни старјешинства нећо желим као јросић војник да се борим: за Краља, Вјеру и Ошчасиво.

Безгранична оданост народној династији Обреновића, вайрена жеља и част и айриотској осјећања за величину Краљевине Србије и сјас у оишће Срјства и оишћакле су ме, да Вам се, Господине Министре, обраћим с овом ионизном молбом, с јуном надом да ћеће је уважити.

Понизни Н. Дучић, архимандрит”.

Писмо остаде без одговора, а убрзо дође и сливничка несрећа – па ће он те 1886. године на јавним изборима за Народну Скупштину гласати за опозицију и бити разрешен државне службе (у коју је касније враћен, па на сопствен захтев пензионисан).

ШКОЛОВАЊЕ У ФРАНЦУСКОЈ И БОРАВАК У ЕВРОПСКИМ ПРЕСТОНИЦАМА

Од половине октобра 1886-1887. године провео у Паризу (у то време се у Паризу налазило педесет српских ђака) где је, потрудивши се да и од овога боравка има корист, на Сорбони и у Колецу изабрао неколико предмета које је редовно слушао; и то на Сорбони средњевековну политичку историју код Рамбоа, познатог писца историје Грчког царства X века и руске историје; код Лависа историју Пруске XVII и XVIII века, најбољег у својој струци на Сорбони; код Кароа начела философије, најречитијег на Сорбони; географију код Химлиа, декана факултета; а у Колецу код Ренана књижевност јеврејску и тумачење Псалтира, код Дешанела француску књижевност и понекад слуша предавања код Лежера из руске и опште словенске књижевности – коме је и обећао да ће долазити и што је то словенски предмет у Колецу¹⁷.

¹⁷ Подаци према писму Дучића Стојану Новаковићу 8/20. јуна 1887. године из Париза у Архиву САН 8720/ 3.

Из Париза је предузео и путовање по јужној Француској, па онда у Сан Себастијан (Шпанија), преко Поа у горње Пиринеје (Лишон). Онда га је српска влада позвала да се врати у Београд са обећањем да ће му вратити све што је имао а он захвалан за то наводи да због послова у Народној библиотеци не може да до 1. августа дође у Београд, како су му тражили¹⁸.

Нићифор креће из Париза августа 1887. године у Лондон (где је посебно прегледао Народну библиотеку и Британски музеј), да би се поново вратио у Париз и преко Женева, Лозане, Берна, Цириха, Инсбрука, Салцбурга, Беча стигао у Београд. У Београду га врло срдечно примише. У то време и краљ Милан се вратио у Београд, па се очекује да ће се нека питања расправити: сазив скупштине, наименовања краљевских посланика и црквено питање¹⁹.

Године 1887. г. постао је члан Société de histoire diplomatique у Паризу, а 1888. године је изабран за почасног члана Друштва Светог Кирила и Методија у Одеси.

У пензију отишао са места управника Државне штампарије у Београду.

РАД НА НОВОМ ЦРКВЕНОМ ЗАКОНУ ОБНОВИ ТИМОЧКЕ ЕПАРХИЈЕ И АДМИНИСТРАЦИЈА ЕПАРХИЈОМ ЖИЧКОМ

Као владин повереник у Народној Скупштини 1890. године радио је на новом закону о црквеним властима. На Нићифорово инсистирање, Новим законом о црквеним властима обновљена је тимочка епархија са седиштем у Зајечару (укинута 1886. године); од обновљења Епархије 1890. године до избора Мелентија Вујића за епископа тимочког 1891. године, епархијом ће администрирати Митрополит Михаило. Овим законом укинута је место

¹⁸ види писмо Дучића Стојану Новаковићу 26. јула/7. августа 1887. године из Париза у Архиву САН 872/ 4.

¹⁹ види писмо Дучића Стојану Новаковићу 17. октобра 1887. године из Београда у Архиву САН 8720/ 5

потпредседника Великог духовног суда. Нићифор бива постављен указом а по жељи Митрополита Михаила за редовнога члана тога суда – али му здравље не допусти да се прими те часне дужности. За администрацију жичком епархијом и за рад на закону о црквеним властима Архијерејски Сабор дао му је 1890. похвалницу а 1896. године одликовао га је правом ношења епископске митре (по угледу на обичај Руске Цркве). О одликовању правом ношења митре сам сведочи: *“Ово сада црквено одликовање изненадило ме је. Што ће ми архијерејска митра кад не могу да служим у цркви због катарих, тешкога дисања и промуклости. Ја служим осведенијех година светију литургију само једанпут у години на Ускрс да се причестим, и то с њом. Митройолијом. Ну, хвала Архијерејском Сабору и авиокефалном Митройолију Михаилу кад признају заслуге за цркву, народ и књижевности. Ја сам болешљив, и не могу више радиити под митром, него што сам радио, колико сам могао, без ње”*²⁰.

ПРЕДАВАЧ СРПСКЕ ИСТОРИЈЕ И ЦРКВеноГ ПРАВА КРАЉУ АЛЕКСАНДРУ

Године 1892. поверено му је да подучава из историје српске цркве и црквенога права краља Александру I Обреновићу (1889-1903. године примио престо као малолетан, па је у његово име државом управљало Намесништво). Покушавао је да се не прими те почести и поверења због лошег здравља, како сам каже, али најпосле сави главу и пристаде. Пошто није имао обрађену ни систематски написану историју саставиће лекције за Краља – које ће касније објавити под називом Историја Српске Православне Цркве у Књижевним радовима, као девету књигу. За овај леп и тежак задатак није жалио труда²¹.

²⁰ Дучић архимандриту Илариону Руварцу 8. новембра 1896. године из Београда, писмо у Архиви САН 5685.

²¹ види писмо Дучића архимандриту Илариону Руварцу 20. 10. 1892. г. из Београда у Архиви САН 5671. Управо је ова књига његова пред нама.

Српска краљевска академија изабрала га је за правог (редовног) члана без опредељења 15. новембра 1892. године а за правог члана Академије друштвених наука 28. децембра 1892. године. Приступна му је беседа: Свети Сава, Српска Црва и Српска Краљевина у XIII веку²². Свечано је проглашен за члана 22. фебруара 1893. године.

Архимандрит Нићифор је постао члан и председник Друштва Велике Србије 1892. године. Преко своје воље он се прихватио ове дужности, да би се у листу овог Друштва радило и писало одмерено, да се нико не изазива, личности владалачке да су поштеђене, факти да се износе и претресају, напади да се достојанствено одбијају а национални интереси укупног српског народа бране се и чувају. Дубоко жали братоубилачку борбу између, како каже, два најсроднија народа на словенском југу: Срба и Хрвата, истичући, да ништа није луђе ни штетније од те борбе. Карактеристично додаје, баш онако борбено како је увек знао: “Ономе ко је крив за такву борбу, нека Бог суди!” Пошто том борбом могу само непријатељи да се окористе, док он буде председник овога Друштва, Друштво неће радити ништа што би могло наудити заједничким интересима српским и хрватским²³.



²² СКАГлас 39, 1893, 21+3 и у Књижевни радови књ. 5, 1898, 345-370.

²³ Писмо из Београда 14. априла 1892. г. Архив Србије ЛК – 536.

ПРОСЛАВА ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ
СВЕШТЕНОМОНАШКЕ-СЛУЖБЕ И ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ
РАДА НА СРПСКОЈ КЊИЗИ

Године 1899. октобра 18/31. – на Светог апостола Луку прославио је педесет година свештештено-монашке службе и четрдесет година рада на српској књизи. Прославу су огласила звона београдске Саборне цркве, али **будући да је слављеник био скроман** никакав одбор није прављен – мада је свако ко га је познавао и био упознат са његовим радом пожурio да на свој начин узме учешћа у овоме великоме делу. У овој прослави учествовали су сви најугледнији синови српскога народа који су тога дана или лично или писмом или телеграмом честитали слављенику а сви српски и многи страни листови поздравили су га топло – истакавши његове огромне заслуге. Ректор Београдске Богословије архимандрит Кирил, професори Јеврем Бојовић, Павле Н. Швабић, архимандрит Иларион С. Весић, свештеник Стеван М. Димитријевић и синђел Георгије Георгијевић писмено су му исказали своју благодарност овим речима²⁴:

“Високопречасни и многозаслужни Господине и митроносни оче Архимандрите,

На данашњи дан – дан Св. Апостола и Еванђелиста Луке, навршило се равно пола столећа од како си Ти, многозаслужни старино, примио на се свети чин монашески, и посветио се на службу Богу и Његову Св. Олтару. Данас се навршило и пуних четрдесет година од како си се појавио као српски књижевник на пољу још сиромашне књижевности српске и као борац за права народа свог. И данас, Ти – у кругу својих пријатеља и многобројних поштовалаца, скромно светкујеш та два епохална дана у твоме животу.

Наставници београдске Богословије, оне Богословије, у којој

²⁴ види у Архиву САН Историјску збирку бр. 14841.

си и Ти, у твојим млађим годинама, поцрпео прва богословска знања, признају: да им је света дужност, да те и они на данашњи дан из дубине искрене српске душе поздраве са том ретком прославом.

Високопречасни Оче Архимандрите,

Ретки су изабраници Божији, који толики дуг низ година раде и много ураде – у служби Богу и домовини својој, у служби књиге и просвете свога народа, у служби његова културног препорођаја – ослобођења и уједињења. На свима тим пољима, ти си неуморно радио и радио – као прави син рода свог. У свештеном чину, био си прави српски духовник; на просветном пољу, заслужио си вечну захвалност, јер где год си сео и стао, вазда и свуда си просвету сејао. Савина Област Кршна Ерцеговина, Твоја постојбина, никад неће заборавити, да си Ти први био, који си положио камен темељац озбиљној основној настави младих српчади. Бојна поља: у Ерцеговини, у Црној Гори, у Краљевини Србији, дуго-дуго сећаће се неустрашимог борца Архимандрита Дучића за слободу народа српског и његово уједињење. У том погледу био си прави сљедбеник Хаџи Ђере и Хаџи Рувима, Проте Матије Ненадовића, Архимандрита Мелентија Павловића и многих других бораца свештеног реда, који су стекли неумрлу славу и вечан спомен у народу своме. У најновијој политичкој историји српској, многе ће странице красити име твоје; јер, нема скоро ни једног важнијег догађаја а да име твоје у тај догађај није уткано.

Слава ти за све то!

А шта да речемо о твоме књижевном раду? Имали би смо много да речемо; али за овај мах, дозволићеш да кажемо ово: У школи ниси много учио, али си у школи живота много научио – а то баш и јесте оно, што тебе уздиже, твоме огромноме раду придаје велику цену, а Теби вечну захвалност. Радио си на књизи пуних четрдесет година – радио си као неуморна пчела у кошници – а тај Твој рад, уродио је тим богатим плодом: што си многе и многе ствари, како из наше црквене, тако и из политичке историје “из тми зибвенија” ослободио и осветлио, што би можда остало вечно

у тами заборава, да твоја вредна рука није изнела ова драгоцена факта из наше историјске прошлости.

За те труде Твоје, нека Ти је вечан спомен у српству и код српских књижевника!

Иза све те Твоје огромне и неоцениме заслуге, Ти си стекао, Ти се и користиш - не само поштовањем и љубављу васколиког народа српског – коме припадаш, него си заслужио то поштовање у људи од науке и код других европских народа. Те твоје заслуге достојно су оцењене и са Висине Престола, и доказ је то: што родољубива Твоја прса красе сва одличја српска.

Нека и Тебе и нас радује та Висока пажња и опште признање Твојих стечених заслуга!

И при свем том, што су овако велике твоје зааслуге; ипак, Ти си узор скромности; јер, скромност је твоја ненадмашна! Ти си – не једном, већ неколико пута нуђен: да заузмеш највиши положај у црквеној јерархији, ту понуду ниси хтео примити – једино из скромности, а вазда си говорио: “Да Ти, и у том скромном чину и положају можеш послужити цркви и домовини својој”.

И зато Ти хвала, учитељу скромности! – И за ту скромност Твоју, црква ти се одужила колико је могла – украсивши главу Твоју архијерејском митром, а то је: први и једини пример у српској цркви.

Живи смо! Па ћемо и умрети... Сваки ће се својим делима похвалити, или постидети... Теби припада прво; јер цео век провео си у родољубивом раду за род свој.

Слава Ти! и нека те Бог поживи онолико, колико Његовој светој вољи буде угодно”.

Императорска Руска академија и Петроградска духовна академија поводом ове његове прославе примиле су га за почасног члана.

Године 1890. постао је дописни члан Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу (збирку речи коју је сакупио уступио је за Рјечник Југословенске академије) и Царског археолошког друштва у Петрограду.

ОДМОР ОД ТРУДОВА СВОЈИХ

Осећајући да му се болест све више развија а снага понестаје, 17. фебруара 1900. године – на само неколико дана пред упокојење, писаће свом великом пријатељу Валтазару Богишићу²⁵:

“Многопоштовани Пријатељу,

Има неколико дана да ми се је опет повратило тешко дисање, те сам опет везан за собу.

Лијепо вам захваљујем на честитању почасног чланства Императорске Академије Наука у Петрограду. Неки дан изабрала ме је за почасног члана и Духовна Академија у Петрограду, и већ је свети Синод потврдио тај избор. Хвала им!

Али ме овако стара и болешљива ништа не весели! Ја припадам прошлости!

Нека Вам Бог да дуг живот и добро здравље, да посвршуете силне научне послове.

Примите мој најсрдачнији поздрав

Ваши непоколебљиви пријатељ архимандрит Дучић“.

Вредни и многотрудни архимандрит Нићифор, духовник и писац, научник и црквено-народни делатник, дипломата и ратник, упокојио се 21. фебруара 1900. године око 15 часова. Сахрањен је два дана касније на Новом београдском гробљу, уз војне почести које су му и приличиле као великом и храбром српском јунаку и војводи. Опело у Саборној београдској цркви – а у присуству и бившег краља Милана и краља Александра Обреновића – служио је митрополит Србије Инокентије (Павловић) са 24 свештеника. После опела најпре је беседио митрополит Инокентије²⁶:

“...Госйоде Исусе, милосѣиво њрими ове сузе ѣује; јер кад си Ти ѣреблаѣи ѣролио сузу на ѣробу Твоја друѣа Лазара, онда, Правосудни Госйоде мој, нећеш ни мене осудиѣи, шѣо сузом ѣуѣованком одужујем се друѣу моме из ране младосѣи моје! Дај ми, Милосрдни

²⁵ објављено у Веснику Српске Цркве 3/1900, 291.

²⁶ види Весник СЦркве 3/1900, 278-279.



Никифор Дучић

Sebastianutti, Trieste (око 1880. године), вл. Војислав Дучић, Београд
[САНУ-Ф 206/6]

Боже снаје, да и своју и пријатеља покојникових шућу ублажим
ућехом, коју нам Ти, Милосрдни Боже, дајеш!

...Света црква, којој је Архимандрит Никифор од најраније
младости своје најоданије за 50 година служио, љуби на земљи своја
узорићоја свешћено-служићелја, да небесној цркви преда ново
свешћило српске крви. Туја, дакле, свешће цркве већ ваља да је ујола
ублажена.

Смрћу Архимандрита Никифора, Отаџбина наша љуби
рећкоја сина своја. Она љуби жаркој свешћеника, чија уста никад
не пресћајаху молићии Милосћивоја Боја за љомоћ невољној
браћии. Она – Отаџбина наша љуби сада освећеноја вићеза, који
је и часним крсћом и ошћрим мачем свесрдно и одано свесрпској
мисли часно и корисно служио. Она – Отаџбина наша, смрћу
Архимандрита Никифора, љуби колико љодноја, љолико исто и
узорићоја раденика на књизи српској. Па ијак, српска Отаџбина
има да ублажи своју шућу, шћо је лику српских бесмрћника додала
још једноја врсноја сина своја.

Туја, ијак, љвоја при расћанку са нама, врли Покојниче, сама
од себе ублажава се сладошћу садањег блаженој насеља љвоја и
уверењем, да ће доћи свакоме од нас одрећени час, када ћемо за
љобом љоћи и с љобом сасћајии се љамо, иде бола, шуће и уздисања
нема, нејо живој вечни.

Па и наша шуја – шуја љвојих пријатеља, ваља да се бар
унеколико ублажава љомишћу на наш сасћанак с љобом у
вечности. Али ља љомисао, мада је ућешина, ијак, она сама љо себи
не би кадра била да ублажи нашу шућу у оноликој мери, а да нам
сећање на љебе сузу не изазове. Ну, љии си се друже и пријатељу, за
живоја љвоја земаљскоја љосћарао, да нам и у љоме љомоћнеш.
Поред драјој нашој души сећања на лично пријатељсћиво према
нама, љии си нам осћавио љвоје најмилије љубимце – сћисе љвоје,
крз које ћемо ми и од сада ошћићии с љобом. Ко је љако живео
и радио као љии, мили друже, љај је имао рашћа и родитћии се, љај
никада неће канућии у заборав, нејо ће вечно живейии.

... Сећање наше на живој и дела Архимандрита Никифора

Дучића, нека нам увек служи за улед верне и одане службе Боју, Краљу и Ошцабини. То ће покојниковој души најмилије бити, јер је он само за остварење српских идеала живео и радио...”

Поред Митрополитове овде су се чуле и беседе академика Љубе Јовановића, ректора Београдске богословије архимандрита Кирила. Академик Љубомир Јовановић говорио је и о његовим радовима на страним језицима и мисијама²⁷:

“...Дружим чланцима и расправама на њихим језицима обавештава он јевројски свети о нашим приликама и правима, задобија симпатију јевројских публициста, политичара и дипломата за остварење наших идеала. А мало је ко као он био позван да пред њихом буде тумач српске душе, јер је мало ко био познат са разним странама и приликама српскога живота и покрета. Нарочито је стекао прилике да све то добро позна за време знајних мисија, које су му повераване и између Цетиња и Београда, и међу Београдом и Карловцима и од стране српске код председника моћнога рускога народа. У овим мисијама добио је покојни Дучић нове потврде о нераскидивим везама између оба словенска брата, те је с уверењем, да је Русија српском народу најприроднији и најпоузданији савезник, живео до часа кад је свој дух испустио. Али најзнајнија је међу свима дипломатским мисијама Дучићевим била она којом је 1866. године потврдио везу између Цетиња и Београда, уговорив не само заједничку војну акцију него и уједињење после срећно довршене рата. Тај је успех био покојном Дучићу понос живота његова, најмилија усхомена која је заслађивала дане старости његове...”

Погребу, због слабог здравља и велике зиме није могао лично присуствовати митрополит Серафим (Перовић), па га је заступао протојереј Сава Пјешчић—који се у његово име се пред гробом опростио са овим значајним покојником и захвалио му се и у име свега народа Божијега Херцеговачкога.

Епископ жички Сава Дечанац упутио је писмено своју

²⁷ Весник СЦркве 3/1900, 280-285.

опроштајна реч упокојеном архимандриту Нићифору Дучићу због спречености да лично буде на погребу²⁸:

“О, велики, чувени и никад у српском имену незаборављени, драги друже и пријатељу, архимандрите Нићифоре Дучићу!

Ти си већ од пре два дана, скрхан и саломљен, као какви силовити хрсти после олује. Да, иако тебе данас жива нема међу нама. Узалуд ми сада за тобом наричемо; узалуд у српским крајевима милионима твоје духовне деце данас иду за тобом и љуто уздишу и јадикују, као за личним народним борцем и плодовитим књижевником. То је воља Божија, јер је неминовно, да после рођења смрти долази. То је вечни и непроменљиви закон; то се не може оклонити.

Тебе, Дучићу, као бојачи хрста, проповедника и неуморног борца велике српске народне идеје, сво српско илеме слави и велича од мора до мора, па до подножја Карпатских гора; свуда тамо иде се српски говори, иде се српски дише, тева и пише.

Да, па и ниси ти са твојим разложним и даљновидним радовима припадао само твојој Ошцабини на Полуострву Балканском, већ са особитим потповањем као на свој суграђанина пледала је на тебе и сва велика словенска породица, чије си синове и ти као своју рођену браћу у срцу своме носио.

О, велики, бесмртни љубимче велике идеје, у српском роду нећеш бити никада заборављен! Плодовити радови твоји и усхомена на тебе вечно ће се узносити под српским небесним сводом; родољубиви иламен духа твојега свагда ће загревају сво Српство, тамо иде се српска реч чује.

Као ретка појава у Српству, живео си и радио си за сво Српство. За опште српско уједињење цео си свој живот био посветио, и сву своју снагу био си уложио за бољу, сјајнију будућност и општу слободу српску, за велику Србију, за свету веру и српског Владоаца.

Али, ах! Ти не дочека све плодове твога неуморног рада, твоји трудови теби прекрајили век. Много си радио, много си хтео,

²⁸ Весник СЦркве 4/1900, 287-8.

многo си желео и зајочео, али, на жалосћ, ниси све довршио, јер те је самрћнички час ѿмео. Но, о неумрли, велики радниче, Нићифоре! Твоји ѿрудови ѿројаднући и ућинући неће. Срћски ће ѿдмладак радићи, ѿмћићи, и одушевљаваће се радом и великом срћском идејом великој Србина, одличној свешћеника, рећкој родољуба, Нићифора Дучића.

Вечан ћи сћомен у срћском ѿлемену, и лака ћи срћска земља, за коју си се свајда жрћивовао, врли ѿкојниче. Бој душу да ћи ѿростћи и ѿрими те у царсћбо небесно!

Чачак, 23. фебруара 1900. г. ”

Поводом упокојења архимандрита Нићифора Дучића са свих страна стизали су телеграми. У једном од њих, Др Лујо Кнез Војновић обраћа се председнику Српске краљевске академије генералу Јовану Мишковићу²⁹:

“Дубровник, 7. марта 1900.

Госћодине Пресједниче,

На ѿвратћку с једној ѿућивања сћиже ми овдје у Дубровник ѿужна вијестћ да је мој ѿредобри ѿријатћелъ велезаслужни Архимандритћ Дучић остћавио овај свијетћ. Држим да се на никога не моу боље обраћићи да дадем одушка своје болу нећо ли на Вас, високо ѿшћивани ѿсћодине ѿресједниче, ѿшћио је Кр. Академија Наука бројила славнога ѿкојника у своје најзаслужније садрућове. Ућасио је се дакле ѿгај ѿлеменићи живојћ. Сишао је у ѿроб човјек који, родивши се на овием нашијем срћским јужним крајевима, бјеше зајрлио у својој ѿлеменићој души цијело срћско ѿлеме од Дунава до Јадранској Мора једнаком ѿубављу ишчекујући ѿсћиојаним, ућледним радом зору нашега народнога уједињења. Србија, за коју је он ѿлокио радио, губи у њему ѿоузданога савјетћника, ѿроницавој државника, јужно Срћсћиво губи Архимандритћом Дучићем једној од његових најславнијих синова.

²⁹ види Весник СЦркве 4/1900, 382-3.

Молим Вас, ѿсћодине ѿресједниче, да саошћићише Кр. Академији ово моје жаловање.

Са најодличнијим ѿшћивањем.

Ваш одани Др. Лујо Кнез Војновић”.

ПОМЕН МНОГОТРУДЉИВОМ ДУХОВНИКУ, ВОЈВОДИ И ПИСЦУ

Приликом свечаног помена–који је Српска краљевска академија давала просветном добротвору Нићифору Дучићу, архимандриту и академику 22. априла 1901. године говорио је поново о њему и његовом раду академик Љубомир Јовановић (види истоимену књижицу штампану у Београду 1901, стр. 8-19):

“Кад данас Српска Краљевска Академија овим свечаним поменом слави једнога херцеговачкога сина... та земља, по развијеној националној свести синова свијих, без све сумње међу онијем крајевима српским који у том погледу стоје на челу осталима у српској отаџбини...”

Тако је штампао збирке народних поскочица, приповедака, загонетака, пословица и народних јуначких песама. Од последњих је штампао и засебну књигу “Јуначки споменик, пјесме о најновијим турско – црногорским бојевима”. На ово му се за време штампања јавило толико претплатника, да је одмах приредио и друго издање. Прибирао је и народне речи, тако да их је знатну збирку накупио. На пољу географском и етнографском имају Дучићева неколико чланка (“Народно предање о Никшићима”, “Колико има врела у Трескавици”, “Колашин у Херцеговини”, “Божих у Црној Гори”) и већа монографија “Црна Гора”, која је не само у време своје појаве и дуго после била најбоља књига о тој земљи, него због потпуно оригиналнога посматрања и прибирања грађе остаје за увек један од најглавнијих извора за познање Црне Горе онога доба...

Можемо слободно рећи да је међу свима који на српском фолклору продужише Вуков рад, после Вука Врчевића и Милана Ђ. Милићевића, Дучић био понајзнатнији радник. Али удаљен као усташа од завичаја, па услед политичких прилика на Цетињу, и од

Црне Горе а живећи у Србији само у Београду стално, Дучић није имао могућности - као што су је имали Врчевић и Милићевић, да даље црпе грађу на народном врелу и да тако настави ову врсту свога рада.

Од записивања савремених догађаја, први је састав Дучићев: “Бој на Граховцу” (“Орлић” за 1865.)...писао је “Повјест о политичким сувременим догађајима у Херцеговини и Црној Гори”, па је одатле штампао у “Магазину” (“Магазин” за 1868.г., стр. 68 и Књижевни радови, књига трећа, стр. 193 и 217) одломак који је затим у својим скупљеним списима штампао под натписом: “Бојеви у Крњицама”. Али доцније не наставља тај рад; он свега даје чланчић: “Племе Зупци и војвода Лука Вукаловић”. Зашто је прекинуо то писање? – Не знамо. Штета је свакојачко...

Сродно је овом мемоарском записивању и оно што Дучић, нешто по казивањима старих људи, а нешто и по записима из књижевних и историјских старина, приповеда прошлост и описује савремено стање српских манастирима. Јер он није писао само оно првенче о свом постригу, него још о манастиру Житомишљићу у Херцеговини, о Врањини у Зети, о Морачи, па о Острогу у Брдима, о Хиландару у Светој Гори, о српском арханђеловском манастиру у Јерусалиму, о црквама у Кривој реци и у Кожетину, о српској црквеној општини и о цркви у Трсту. Ови су послови упутили покојнога Дучића да приђе понекад и српској археологији. Он описује, од српских старина: печат светог Саве, печат митрополије врањинске, двоглавога орла Немањина на чаши у Хиландару, двоглавога орла кнеза Лазара у Хиландару и Горњаку, крст архијепскопа Саве II.

Рано се почео Дучић бавити и књижевним старинама српским и рано их је почео исписивати, припремати за штампу и објављивати их; а стално живљење у Београду све га је више везивало за те и друге кабинетске студије. У својим издавачким пословима држао се Шафарикових, Миклошићевих и Даничићевих методолошких начела. Али није био по свом школовању стручан филолог, и ако је нешто слушао предавања Даничићева, као што нам сам каже.

С тога ни у том раду његову није било увек довољно тачности и исправности научне, колико је тога било у људи спремних школовањем за тај посао. Свакојачко, кад се погледа каки је тај рад Дучићев и како су то исто радили други неки (без школске спреме па неки баш и са спремом), кад се узме које нам је споменике књижевнога, културнога и политичкога рада српскога Дучић објављивао у својим списима, његове заслуге су знатне и велике. И дан данас, пошто су прошле деценије, пошто су се толики и наши и туђи књижевници враћали на иста врела са којих је и Дучић црпио своје радове – опет се много старих српских споменика могу употребити само из Дучићевих издања. Зато и остаје његова трајна заслуга што нам је приказао: “крисовуље” на Цетињу, хронограф житомишљићски, крмчију морачку, савинску крмчију, савонски зборник, многобројне старине хиландарске, посланицу цариградскога патријарха Ђенадија II синајским калуђерима, словенске рукописе у Народној библиотеци у Паризу, разне записе, три српске листине. Ово је не само у оно време имало велике вредности за науку српску, него ће без сумње и доцније вредети много из ове врсте Дучићева рада...

... Највише је радио на црквеној историји. Сем онога што је о томе већ спомињано, сем многобројних краћих и опширних места у његовим радовима о другим предметима, сем многобројних таквих расправљања у честим рефератима, ту су још: “Запис у старој добрунској цркви”, “Епископије зетска и дабарска”, “Хумска православна епископија од 1220. до данас”. А најглавнији му је рад на овом пољу његова “Историја српске православне цркве”, а поред тога приступна академска беседа “Свети Сава, српска црква и српска краљевина у XIII вијеку...”

Доста се и радо бавио историјско – топографским питањима, у многим од поменутих дела, па још у нарочитим чланцима “Бока и Зета” и “Добрушта”. При оваком расправљању помагала му је много аутопсија великог дела српских земаља. Обишао је Херцеговину, Црну Гору, био по Далмацији, по Војводини, по целој Србији, прешао и преко њене југозападне границе, био у

Светој Гори. Може бити да је и то познање земље наше увећало ону љубав према Српству, као што је без сумње и само познавање прошлости увећало ту љубав према отаџбини и народу. Он им је миловао прошлост, садашњост и будућност. Он је бригу своју о тој будућности посведочио и завештањем које нам је и дало повода да се данас састанемо”.

Архимандрит Нићифор Дучић написао је бројна историјска, филолошка и богословска дела (око 180 радова); оставио нам је значајне описе херцеговачких манастира: Дужи и Требиња-Тврдоша и Житомилића (посебно је објавио стари српски текст **Хронографа Житомишљихког који је касније понео са собом, данас му је непозната судбина**), као и српског Арханђелског манастира у Јерусалиму, манастира Мораче (посебно писао о **Крмчији Морачкој учинивши да ово буде и једно од првих издања неког од преписа Крмчије Светога Саве**) и манастира Острога, а описивао је и старине у Савини и Врањини – већ смо споменули **Монографију Хиландара**.

У више наврата писао је о Хумско-Херцеговачкој Епархији и њеним епископима, и о Епископијама Зетској и Дабарској (Први с правом тврди да је седиште првог Зетског Епископа у време Светог Саве било на Превлаци, па се зато у своје време заложио и својим новцем одкупио Превлаку а онда је за исту суму уступио држави. Ранији власник му је продао по много већој цени него по којој је купио Превлаку...). Написао је и мање радове о Немањи, Светом Сави, кнезу Лазару и другим личностима наше историје. Описао је Црну Гору и Боку и Зету, и бојеве на Граховцу 1875. и у Крњацима 1861. и 1862. године. Приказивао је и оцењивао је бројне књиге (на српском и другим језицима) богословске, историјске, књижевне и чак песничке садржине. Своја мања и већа дела (која сва свакако нису исте научне и књижевне вредности, како је приметио још учени Слободан Јовановић – јер је био “даровити самоук”) објављивао је по тадашњим листовима и часописима (Гиљфердингов Зборник, Српско-далматински магазин, Војин, Орлић, Дубровник, Народни календар, Гласник

СУД, Пастир, Србија, Млада Србадија, Застава, Српске новине, Исток, Српске илустроване новине, Видело, Словинац, Јавор, Рад Јазу, Старинар, Стражилово, Нова уставност, Обзор, Уставност, Годишњица Николе Чупића, Братство, Бранич, Жича, Старине, Хришћански весник, Весник Српске Цркве, Коло, Српска независност, Босанска вила, Босанско-херцеговачки источник, Дневни лист, Мале новине, Нови Требевић, Глас, Велики српски илустровани календар Неретљанин, Србобран, Српска застава, Годишњак СКА, Зора, Српски глас, Трговински гласник, Бранково коло, Цариградски гласник), а потом је на предлог пријатеља почео да их сабира и нека од њих штампао у 7 књига својих Књижевних радова 1891-1899. године. Део његових радова преведен је на руски, италијански и француски језик а и сам је преводио са руског (Б. Гејр, К. П. Побједоносцев) и француског језика (Вл. Гете, Милан Пироћанац-под псеудонимом Стеван Братинић); преводе је штампао у “Браничу”³⁰.

ЗАДУЖБИНА АРХИМАНДРИТА НИЋИФОРА ДУЧИЋА

Будући да је провео цео живот служећи својој Цркви и своме народу, жарко је желео да се његов рад не заборави и да помогне књижевним радницима, који ће се после њега појавити – зато је и Српској краљевској академији оставио Задужбину која носи његове име. Ево текста његовог Завештања³¹:

У име Оца и Сина и Светога Духа

Богусам благодаран што ме је својом великом милошћу штитио да доживим садашњу старост. Па како сам све ближе к смрти, вољан сам да при здравој и чистој свијести својом руком напишем ово своје завјештање, ову своју последњу вољу и распоредим своју

³⁰ Његову краћу биографију и готово комплетну библиографију објавио је недавно др Душан Ј. Мартиновић у другој књизи Портрета, Цетиње 1987, 33-61.

³¹ види Весник Српске Цркве 4/1900, 376-380.

уштедњу и своје ствари, да мирно дочекам смрт, кад буде Богу угодно да ме позове из овога земаљскога привременога живота у небески и вечни.

I.

1. Нијесам никоме ништа дужан; а ко мени што дугује опраштам.

2. Своју уштеду у четрдесет акција Српске Народне Банке, које су у мојој каси; пет српских лозова првог зајма и пет српских дуванских лозова остављам Српској Краљевској Академији Наука под именом “Фонд архимандрита Нићифора Дучића”.

3. Ако би Народна Банка затражила још нову уплату акција, власна је Академија продати те акције, прије уплате и новац предати Управи Фондова на интерес под горе споменутим натписом.

4. Лозове споменуте у 2. чл. задржаће Академија док у извлачењу не изиду. Улог или згодитке унијеће у тај мој фонд, као главницу.

5. Академија је власна утрошити сваке године три дијела интереса од мојега фонда а четврти ће дио редовно уносити у главницу мојега фонда ради умножавања докле год фонд постоји.

6. Моја је жеља да Академија награђује годишњијем интересом с три дијела (чл. 5.) расправу, или монографију или цијело дјело, из српске историје, политичке, војничке и црквене; а може и из српске филологије, ђеографије и етнографије уопће.

7. Академија ће одређивати темат за награду; одређиваће оцјењиваче према струци списа за награду. Садржина награђеног списа не смије никад бити политичке садржине. Ваља да је у њему чист и правилан српски језик и стил течан и одабран. Оцјењивачима ће Академија одређивати пристојну награду за труд из суме интереса.

8. Ако би досуђена награда за спис с наградом оцјењивачима била већа од суме једногодишњег интереса мојега фонда, Академија је власна спојити уједно двогодишњи интерес и измирити награду. У



Нићифор Дучић

Милан Јовановић, Београд (1894. година), вл. архив САНУ, ИЗ 7569/6

[САНУ-Ф 206/7]

таквом случају неће расписивати нову награду за једну годину. Сваки чисти остатак од интереса уносиће се у главницу мојега фонда.

9. С временом када се умножи мој фонд, Академија је власна одређивати један дио интереса и на друге културне потребе у Српству мимо чл. 6.

II.

1. Остављам Српској Краљевској Академији Наука у властитост своје Књижевне Радове. Нико други осим ње нема права прештамповати ниједну моју књигу.

2. Књижарнице М. Стајића у Биограду и Арсе Пајевића у Новом Саду, које имају у продају од мојих Књижевнијех Радова, предаће новце од продатијех књига Академији, која ће их унијети у главницу мојега фонда.

3. Остављам своју слику од М. Мурата за Академијску галерију.

III.

1. Остављам цјелу своју књижницу Богословији у Биограду, у којој сам се учио, с тијем да се смјести у књижници и да тако свагда остане засебно пошто има своје сталеже. Нека буде на њој написано: Књижница архимандрита Нићифора Дучића, завјештао Биоградској Богословији.

2. Није допуштено да се дају књиге из те моје књижнице на читање ван Богословије.

IV.

1. Остављам Српском Народном Музеју у Биограду сва архимандритска одличја.

Један напрсни златни крст с круном с најчистијим бриљантима и аметистима на златном ланцу, на сриједи Христова слика у емаљу а одзад на њему натпис: Архимандрит Нићифор Дучић.

Један напрсни крст на златном ланцу кабинетски с царском круном. Један напрсни сребрни крст на златном ланцу с горским камењима у средини око Христове слике турндази. Једну архијерејску митру с различнијем горским камењем.

2. Сва свјетска одличја:

Орден св. Саве првога реда с лентом; орден Таковска звијезда II реда; орден Таковски војнички с мачевима III реда; орден Милоша Великог III реда; орден Бијелога двоглавога орла IV реда; орден бугарски за Грађанске Заслуге I реда с лентом; орден руски св. Ане II и III реда; орден црногорски Данилов за независност III реда; медаље српске: златну и сребрну за храброст; медаљу Милоша Великог, златну медаљу за ревносну службу, златну споменицу и Гардијску споменицу. Медаље црногорске: сребрне: вјера, слобода за храброст; Граховску 1855. год. и за Јунаштво 1862.

3. Једну велику сребрну споменицу руске етнографске изложбе од 1867. год.

4. Једно златно перо у кутији спомен од д-р В. Богишића за грађу коју сам му давао из Херцеговине за његове правне радове.

Све дипломе на ордене, медаље и на чланства Академија и других ученијех и хуманитарнијех друштава у Србији и ван ње.

6. Оружје које сам имао у устанцима и ратовима за ослобођење и независност.

Једну турску сабљу са сребрнијем рукобраном и павтама; једну острагушу француску; једну острагушу англиску сниденове системе; једну спредњачу белгијску; један велики леворвер са слономом кости, којем је сломљен браник; комад турске гранате, када сам рањен у боју на Јавору 26. јула 1876. год.; један мали џепни леволвер и два турска пиштоља (кубуре); један сломљен од турске гранате у томе боју на Јавору.

Кад сам запљенио турскога коња у боју на Сувом Риту 24. јула 1876. г. ти су пиштољи били у кубурцима о ункашу и у собници српске главе.

7. Једно народно одјело, у коме сам војевао.

Све ове ствари желим да буду у једној групи у Музеју, ако је то могуће, а драгоцености да се затворе у касу са означењем у каталогу од кога су.

V.

Остављам сребрне иконе: Матере Божије, иверске, и св. Ђорђа цркви св. Саве на Савинцу.

VI.

1. Остављам златан часовник с монограмом кнеза Михајла III за спомен својему родичићу Владимиру А. Костантиновићу. диплому.

2. Остављам часовник у црној боји на златном ланцу с мојим монографом, за спомен мојему синовцу Драгу Дучићу. И све ствари кућевне, на којима је мој монограф, албуме, портрете о зидовима и фотографије за спомен својему брату Васу Дучићу.

VII.

1. Друго покућанство и ствари на којима нема мојега имена и у подруму све што има, да се прода и новац унесе у своту за погребне и друге трошкове.

VIII.

Син сам српског народа: с њим сам заједно живио и цијелога својега живота радио за његов бољитак, па желим да ми се кости одмарају у српском опћем гробљу.

Да се купи за новце од готовине, која се на самрти нађе, зидана гробница на Новом гробљу, и да ме сахране у њој. Гробна ограда да буде проста од гвожђа у граниту српском. Плоча на гробу и крст да буду од српскога гранита. На крсту натпис: Овдје почивају земаљски остатци архимандрита Нићифора Дучића; рођен у Херцеговини на Требишњици у селу Лугу 1832. год.; умро у Биограду.

IX.

Из готовине да се одвоје 500 динара и предаду Управи Фондова на интерес. Интересом ће се одржавати гробница у добром реду и поправљати кад устреба и давати сваке године 10 динара свештенику за задушницу на гробу на дан моје смрти.

Кад буде да се по закону плати турнус, платиће се од овога интереса и чинити оправке кад устреба.

Молим Академију да и овијем у IX. члану она рукује.

X.

Остављам манастиру Дужи у Херцеговини, гдје сам се почео учити и закалуђерио, 500 динара у злату; цркви св. Саве на

Савинцу 100 дин.; братству богослова у Биограду 100 динара, Свештеничком Удружењу 100 дин., монашком удружењу у Србији 100 дин.; Друштву за сиротну децу 100 дин.; Друштву св. Саве у Србији 100 дин.; Опћинском одбору за биоградску сиротињу 1000 дин.; цркви Мале Госпође у Лугу, на Требишници, где сам рођен 100 дин.; српској школи у Требињу 100 дин.; манастиру Житомишљићу на Неретви у Херцеговини, гдје сам са својим другом, доцније митрополитом херцеговачким, Серафимом Перовићем установио духовну приправну школу за Херцеговину, 100 динара у злату; пјевач. друштву “Српска Слога” у Дубровнику 100 динара у злату; српском пјевач. друштву “Слога” у Сарајеву 100 динара у злату; друштву “Братства” св. Саве у Карловцима 100 динара у злату.

У Биограду 1899. г. Архимандрит Н. Дучић

П. С. Ово ће се измирити из новца што ће ми припасти из масе поч. Гавре Дангубића. Дучић”.

Дучићева Задужбина постојала је до пред други светски рат. Задужбина је издала ова дела:

Др Илија М. Јелић, “Васојевички закон од дванаест тачака”, Београд 1929. и Др Никола Радојчић, “О Троношком родослову”, Београд 1931. године

Својом наградом Задужбина почастовала је ова дела:

1902. г. “Из црквене историје Срба у Турској у XVIII и XIX веку” Ивана Иванића и “Пећки патријарх Јован и рад на покрету хришћана под Турцима од 1593-1614. г.” Јована Н. Томића;

1903. г. “Опис Пољанице и Клисуре” Ристе Т. Николића;

1905. г. “Ратовање Војиновића са Дубровником (1358-1362)” Милоша Зечевића и “Српско православно боко-каторско владичанство” Дионисија Мирковића;

1907. г. “Акерманска конвенција закључена између Русије и Турске 25. септембра 1826. г.” Гргура Јакшића;

1908. г. “Ужичка Црна Гора” антропогеографска посматрања Љуб. Павловића;

1910. г. “Особине горњересавског говора” Милоша Ивковића;

1922. г. “Купрешко, Вуковско, Равно и Гламачко Поље” Б. Милојевића;

1923. г. “Пива и Пивљани” Светозара Томића и “Средњевековна босанска црква била је православна” Васе Глушца;

1924. г. “Смедеревско Подунавље и Јасеница” Боривоја Дробњаковића;

1925. г. “Дијалекат источне Херцеговине” Данила Вушовића и “Преспа” Ђ. Киселиновића;

1926. г. “Призренски протопопијат” Петра Костића;

1927. г. “Типови динарских острва” Боривоја Ж. Милојевића, “Космај” Боривоја Дробњаковића, “Војничка жупа у Босанској Крајини” Милана Корановића, “Негдашње одолевање православних Срба муслиманима” Симе Тројановића, “Крвна освета и умир у Црној Гори и северној Албанији” Илије М. Јелића и “Наше морске луке” Славка Сиришћевића;

1928. г. “Жича и Лазарица” Милоја Васића, “Српски православни народ и црква у Сарајеву у 17. и 18. вијеку” Владислава Скарића и “О Цинцарима, прилози питању постанка нове чаршије” Душана Ј. Поповића;

1929. г. “Трагом велике прошлости” Жарка Татића, “Српске основне школе у Војводини у XIX веку” Димитрија Кириловића и “Наше народне шаре” Радомира Казимировића;

1930. г. “Језик Петра Зоранића” Гојка Ружичића, “Тацке долине с околним пољима” Васе Бановића, “Улога и рад 19. пешад. Пука 1. позива у 1914. години” Добросава Ј. Миленковића и “Прилози проучавању Његошева језика” Данила Вушовића;

1931. г. “Лига народа. Њен постанак, уређење и рад” Ђуре Поповића, “Јован Хаџић (Милош Светић)” Милоша Кићовића, “Српско народно позориште” Димитрија Кириловића, “Споменица петстогодишњице смедеревског града деспота Ђурђа Бранковића” Пере Ј. Поповића, “Духовни живот народа у Староме Влаху око Ивањице” Радоја Ускоковића и “Наша народна песма у пољској књижевности” Крешимира Георгијевића;

1932. г. “Српско-турски рат 1912. г.” Милутина Д. Лазаревића,

“Ђорђе Башић, дубровачки биограф XVIII века” Драгољуба Павловића, “Влада уставобранитеља 1842-1853. године” Драг. Страњаковића, “Језик Матије Антуна Рељковића” Радомира Алексића, “О старословенским трпним придевима” М. Ђорђића, “Мухамед и Коран” Османа Нури Хаџића, “Вјерска слобода Хрвата и Словенаца у Истри, Трсту и Горици” Франа Барбалића, “Новија хрватска комедија” Крешимира Георгијевића и “Модрича” Миленка С. Филиповића;

1933. г. “Српска војска и солунска офанзива” Милана Ђ. Недића, “Француско-српски односи за време првог устанка” Петра И. Поповића, “Топлица у прошлости” Миленка А. Марковића, “Постанак и развитак племена Васојевића” Радослава Вешовића, “Старост народног епског песништва нашег” Драгутина Костића, “Хајдуци” Душана Ј. Поповића, “Перој, српско село у Истри” Франа Барбалића и “Јован Јовановић Змај” Васе Стајића;

1934. г. “Авињонске папе и српске земље” Миодрага Ал. Пурковића, “Помађаривање у бившој Угарској” Димитрија Кириловића, “Шумадиска дивизија 1. позива 1915. године” Добросава Ј. Миленковића, “Лов у Колашину” Митра Влаховића, “Српско-бугарски рат 1913. г.” Милутина Д. Лазаревића, “Просветно културни живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX и почетком XX века” Петра Костића, “Црква кнеза Милоша у Крагујевцу” Радослава П. Марковића, “Народне игре” прва књига Љубице и Данице С. Јанковић, “Воденица на Дрини”, “Саобраћај на Дрини” и “Риболов на Дрини” Боривоја Дробњаковића;

1935. г. “Циклус Марка Краљевића” Николе Банашевића, “Натко Нодило” Виктора Новака, “Крагујевачка гимназија” Милана М. Николића, “Народна ношња у Мариову” Војислава С. Радовановића и “Моравска дивизија другог позива под мојом командом” Љубомира М. Милића;

1936. г. “Историја српског позоришта” Боривоја Стојковића и “Пантелејмон Живковић као далматински епископ” Љубе Влачића.

Пошто смо напред приложили мишљења разних људи из српскога народа о Нићифору Дучићу, одлучили смо да на крају дамо мишљење хрватског историчара и председника Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу 1896-1914. г. Тадије Смичикласа, које сведочи о величини личности архимандрита Нићифора Дучића³²:

“Дужности нам је сјетити се њеменићкога и вриједнога нашега друга, који је свому њајничком народу различитио служио и њројовиједајући еванђеље и с мачем у руци на бојном њољу, и ојети никада није ѡресѡјао њајјецајти се с њајбољим синовима свога народа на њољу народне науке и ѡросвјетје. Родио се 21. новембра 1832. ѡдине у Лују на Требињчици у Херцеговини од ѡправославних родитѡеља. Срећом је имао сѡрица архимандрићга у самосѡану Дужи. Он ѡа ѡрими ѡод своје окриље и узме ѡа ѡоучавајти... Сѡрица ѡа ѡошаље и у Биоград, да изучи ѡамо сву боѡсловију...

Иза ѡога ѡрими ѡа Србија драѡовољно и ѡрирли ѡа као свога рођенога сина...

“Јуначки сѡоменико њајновијим ѡиурско – црноѡорским бојевима” (1864) ѡрва је књѡга овећа која носи њеѡово име...

Дучић се никако није усудио о себи ѡисајти као сураднику ѡовијесѡи свога народа за ослобођење у Херцеговини. Да ли је ѡо чедности, обзирности? А многе би био развеселио, да је себе и свој рад у ѡом боју осликао. У њеѡову “Пуѡовању ѡо Црној ѡори” ѡејресѡано се вијају из њеѡове ѡлаве многе усѡомене. Мислио је био ѡисајти: “Повијесѡи о ѡолићичким савременим доѡађајима у Херцеговини и Црној ѡори”, али оѡга основа у ѡлави. Само њајиса “Бој на Граховцу” и “Бојеве у Крњѡицама”. И ѡу не видимо њеѡове дичне војводске особе. Ову нам је ѡразнину на жалосѡи оѡѡавио ѡеисѡуњену. Када је друѡи ѡуѡи војевао, добро је учинио, да је своје војевање на ѡанко

³² Љетопис ЈАЗУ за годину 1902., 17. свезак, Загреб 1903, 150-155, Некролози – Успомени Нићифора Дучића.

објелоданио у већем дјелу: “Борба добровољачкога кора ибарске војске 1876. и усѡаших чѡга јаворскога кора 1877-1878”. То није ѡек какова ѡојуларна ѡовијесѡи боја, већ ѡрави извјешѡај војводе с многио службених ѡрилога. Ово је драѡоцјен мајтеријал за ѡовијесѡи онога знаменићкога раѡга, из кога је ускрснула “краљевина” Србија. Дучић је водио на бојно ѡоље младу и врелу крв срѡскога народа. Он је увјерен, да је за хистѡорију ѡосљедњега раѡга за независности Србије и с мачем у руци ѡеѡио доѡринио и да је доѡринио овим сѡисом и хистѡорији ѡога знаменићкога раѡга. Он није имао задаћу освајајти, већ бранијти Србију, ѡа је ѡо јуначки и овршио.

Напокон долазимо оној скупини рада Дучићева, гдје му душа гине за славном прошлости свога народа, гдје истражује самостално, гдје се помало диже у виши научни рад. Срце га је потезало, да њајприје у својој ужој домовини испита хисторију главних самостана. Прва му је радња: “Монографија Тврдоша (Требиње) и Дужи”, који је штампао Гилфердинг у свом зборнику у Петрограду (1859). Дучић прије свега тражи стару традицију, а то за овај самостан и за све друге. Ове традиције откривају нам народно мишљење и бивају то драгоцјеније, што мање имаде других писмених извора. Што њађе Дучић писмених споменика, то их вјерно и точно приопћује. Овакве су радње: “Монографија Житомишљѡића”, “Врањина у Зети и крисовуље на Цетињу”, “Хронограф Житомишљѡићски”, “Бока и Зета”, “Морача и Острог”, “Крмчија морачка”, “Добрушта”, “Епископија зетска и дабарска”, “Српски арханђелски манастир у Јерусалиму”, “Словенски рукописи у народној библиотеци у Паризу”, “Хумска православна епископија од г. 1220. – 1346., позније митрополија”, “Св. Сава, српска црква и српска краљевина у XIII вијеку”, “Старине хиландарске и монографија Хиландара”, “Петров манастир у Требињу”. Описана је овдје већина самостана у Херцеговини и Црној гори, а у опће су приноси за цркву српску у овим странама. Нисам набројио ни све његове ситније радове ове врсте. Нису ни све ове расправе једнаке вриједности. Преписи старих извора ипак су сви поуздани. Што је приопћио о Хиландару, и ту је традицију

радо састављао с историјом. Што је о том писао, то је сјајан израз његове неизречене љубави према свом народу. Што је за најкраће вријеме смогао створити књигу о Хиландару боравећи ондје само 8 дана, тому се дивимо...

Дучић је био одликован са више редова, био је члан и многа година предсједник српскога ученога друштва и члан српске и наше академије. Као човек поштован од свих, који су га имали срећу познавати, стоји високо изнад већине својих сувременика, које је и својим високим стасом још ово све надмашивао. И старији људи и часници српски радо спомињу, да нису видјели уледнијега војводе, него што се приказивао Дучић у сјајном херцеговачком војводском одијелу пред фронтом своје војске. Мио и блаи у разговору не јаким, али звонким гласом ублаживао је и мањему човјеку онај неки ресект, који човјеку задаје необична висина. Што је за живота стикао, то је свому народу оставио у заклади, која носи његово име и уручена је српској академији. Сваки Хрват радо ће се спомињати његова друговања, га се спомиње и писац ових редака. Вјечна му спомена у српском и хрватском народу!"

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА – ЈУНАЧКИ СПОМЕНИК

Тешко нам је употпунити житије овога човека Божијег, који је веру и народност своју бранио крстом, сабљом и пером. Архимандрит Нићифор покушао је у једном писму да опише свој не баш дуги али многотрудни век: *"И ја сам живио и живим за свој Српски народ. Чињава својега живота борио сам се за ослобођење и уједињење Српскога народа: говорио сам, радио сам, писао сам за његову слободу, просвјету и његов најредак. Никад за личнијем напрадама нијесам цезнуо; свакад ми је била најмилија напрада и радост у срцу и души, кад сам ма какву користи могао учинити својему народу. Тешко време, које сам деценијама година носио на народње добро, почело ме је саириати, особито рајови у Херцеговини, Црној Гори и Србији. Нешто то, нешто године*

старости, и нешто учешана болешљивост, пореметили су моје наде и саирили су моје здравље. Али се радујем и ишим, кад видим да млађе и нове снаге присијевају и раде у ономе правцу, у којем сам и ја радио и сада радим, колико могу³³...

Исусе Свемиловичи, свештеника сладости, са светима упокој душу слуге Твога архимандрита Никифора, тамо где бола, туге ни уздихања нема, него где је живот бесконачни, вечни, где да се и ми са Христом и са свима светима и њиме сретнемо једнога дана задобивши живот будућега века. АМИН!

*монах Ићатије (Марковић)
сабраи манашира Жежевица*



³³ Писмо Дучића Милојку Веселиновићу 31. децембра 1890. године из Београда рукописно одељење Народне библиотеке Србије Р 413/ III / 82.